

“BİRLİKTE YAŞAMA”: ANKARA'DA KEDİLER VE İNSANLAR ÜZERİNE ÇOKTÜRLÜ ETNOGRAFI*

“LIVING TOGETHER”: MULTISPECIES ETHNOGRAPHY ON CATS AND HUMANS IN ANKARA

Semra Özlem DİŞLİ

Arş. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sosyal ve Kültürel Antropoloji Ana Bilim Dalı, semraozlemdisli@artuklu.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 9 Ocak 2022
Kabul edildiği tarih: 2 Şubat 2022
Yayınlanma tarihi: 20 Aralık 2022

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 9 January 2022
Date accepted: 2 February 2022
Date published: 20 December 2022

Anahtar Sözcükler

İnsan-Hayvan İlişkileri; Kedi-İnsan İlişkileri; Birlikte Oluş; Çoktürlü Etnografi; Birlikte Yaşama; Uzlaşma; Ankara

Keywords

Human-Animal Relations; Cat-Human Relations; Becoming With; Multispecies Ethnography; Living Together; Compromise; Ankara

DOI

10.33171/dtcfjournal.2022.62.2.35

Öz

İnsan ve hayvan ilişkilerinin tartışılmasındaki yerleşik yaklaşımları eleştirel bir çözümlenmeye tabi tutan bu çalışmada, paylaşılan bir mekân olarak ev içinde kurulan insan ve kedi ilişkileri konu edilmektedir. Çalışmanın amacı ise, paylaşılan bir mekân olarak evde kurulan kedi ve insan ilişkilerinin nasıl yorumlandığı ve anlamlandırıldığını çoktürlü etnografi yaklaşımı ile ele almaktır. Araştırma alanı Ankara olan bu çalışmada yer alan yorum ve analizler, derinlemesine mülakatlar yolu ile derlenen verilere dayanır. Bu çerçevede, kedi veya kediler ile beraber yaşayan kadın ve erkek toplam yirmi altı kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu görüşmelerde, kediler ile ilişkiler betimlenirken “birlikte yaşama” kavramı kullanılmaktadır. Kedilerinde de insanlar gibi fail oldukları kabulünü içeren “birlikte yaşama” kavramı, insan ve insan olmayan iki failin ilişkilerini ifade ederken, aynı zamanda doğa-kültür, özne-nesne gibi ikiliklerin ötesine geçmemize olanak sağlar ve bu dikotomilerin aşılma iç içe geçmiş olduklarını da ortaya koyar. Anlatılarda ifade edilen kediler ve insanlar arasındaki ilişkilerin nasıl kurulduğuna ve nasıl yaşandığına ilişkin gündelik pratikler ve deneyimler ise, kedilerin ve insanların karşılıklılığa dayanan bir ilişkiyi inşa etme olanaklarını gösterir. Karşılıklı ilişkiyi çerçevesinde gelişen birlikte yaşama, her zaman “uzlaşmaya” dayalıdır. Böylelikle bu çalışmada, insanlar ve kediler arasında, “birlikte yaşama” ve “uzlaşma” kavramları etrafında kurulan yakın, gündelik ve karmaşık ilişkilerin açığa çıkartılmasına çalışılmaktadır.

Abstract

This study problematizes the traditional approach to human-animal relationships with a particular focus on human and cat relationships constituted at home as a shared space. The purpose of this study is to explore how cat and human relationships constituted at home can be interpreted from a multispecies ethnographic perspective. The analyses in this study are based on in-depth interviews conducted in Ankara. Within this scope, twenty-six individuals living with a cat or cats were interviewed. In these interviews, the notion of “living together” is becoming prominent to describe the relationships with cats. Regarding the cats as agents, while “living together” as a concept expresses a unique relationship between human and nonhuman agents, it also reveals that the dichotomies such as nature-culture, object-subject are interwoven and can be surpassed. Examples of everyday practices and experiences about how these relations have been established display that cats and humans co-constitute relationships based on mutuality. Within the concept of mutuality, it is emphasized that living together builds especially on “compromise”. Therefore, the study aims at discussing the daily, intimate and intricate relationships emerging between humans and cats through the notions of “living together” and “compromise”.

* Bu çalışma, 28-30 Mayıs 2021 tarihleri arasında online olarak düzenlenen V. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan “Ankara’da İnsanlar ile Kediler Üzerine Çoktürlü Etnografi” başlıklı bildirinin genişletilerek makaleye dönüştürülmüş hâlidir.

Mardin Artuklu Üniversitesi, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Kararı: “Arş. Gör. Semra Özlem DİŞLİ’nin 17.05.2021 tarihli dilekçesi ile sorumlu araştırmacısı olduğu “Kediler ile İnsanların Birlikteliği Üzerine Çoktürlü Etnografik Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasının etik açıdan değerlendirilerek uygun olduğu görüş ve kanaatine oy birliği ile karar verilmiştir.” Oturum Yılı: 2021, Oturum Sayısı: 5, Oturum Tarihi: 07.06.2021, Oturum Saati: 10.30

Giriş

Neredeyse her araştırma, araştırmacının konumu, ilgi alanları, bakış açısı, kişisel tarihi gibi özelliklerin kesişiminde şekillenir. Bir başka deyişle, her araştırma kişisel bir serüvenin parçası olarak başlar. Bu araştırma da böyle, bir karşılaşmanın derinden etkilediği serüvenimin parçası olarak başladı. 2017 yılının Ekim ayında, çalıştığım üniversitenin bir dersliğinde sıkışıp kalmış bir kediyle karşılaştım. Kalabalık bir ekibin yardımıyla uzun uğraşlar sonunda yakalayıp bir kutuya koyduğum kediyi, Nana'yı, ani bir kararla eve getirmemle bu karşılaşma, hayatımda birçok değişikliğe, dönüşüme yol açtı. Nana ile aynı evde yaşama, evin düzenleniş biçiminde olduğu kadar, örneğin mama saati, oyun zamanı gibi yeni planlamalarla gündelik ritimimde hızlı bir değişime neden oldu. Bunların yanı sıra başka bir canlı ile aynı evde yaşama zamanla hayatımın her alanına etki ederek, beni, çevreyle kurduğum ilişkileri, dünyayı algılama biçimimi de değiştirdi, dönüştürdü. İnsanlar ile insan olmayan hayvanlar arasındaki ilişkiler üzerine düşünmeye dair bir davet haline gelen bu karşılaşma, sadece insanlar ve hayvanlar arasındaki değil, ayrıca bitkiler, mikroplar gibi farklı türler arasındaki ilişkilere odaklanan çoktürlü etnografi ile tanışmamı da sağladı (Kirksey ve Helmreich, 2010, s. 545). İnsan ve hayvan ilişkilerini ele alan geniş bir literatür mevcut. Birbirinden farklı birçok disiplinin katkısıyla gelişen bu literatürün neredeyse geneli, insanı ve hayvanı birbirinden ayrı birer kategori olarak ele alıp, ikisi arasındaki ilişkileri de buna bağlı hiyerarşiler ile sınırlayan yaklaşımlar içinden değerlendirir. Bu çalışmada ise, bu kategori ve yaklaşımları tartışmaya açmayı ve bunların dışına çıkmayı hedefliyorum. Bu amaçla, insanlarla birlikte hayvanları da bir kategori olmanın ötesinde araştırma özneleri olarak ele almanın imkânlarını sunan (Burgan ve Öztürk, 2020, s. 217) çoktürlü etnografi yaklaşımını takip ederek, evde beraber yaşayan insanlar ile kediler arasındaki ilişkilere odaklanıyorum. Bu ikisi arasındaki ilişkileri, çalışma kapsamında gerçekleştirilen gözlemlere ve daha etkin bir biçimde derinlemesine mülakatlar aracılığıyla derlenen anlatılara ait örnekler üzerinden tartışıyorum.

Çalışma, bu örneklerden yola çıkarak iki temel iddia üzerine kurulur. İlk olarak, kediler ile insanlar arasındaki ilişkiler, doğa-kültür, insan-hayvan, öznesne gibi ikilikleri ihlal eden bir ilişkilene biçimi sunar. Görüşmelerde de bu durumu yansıtacak bir şekilde aynı mekânı, evi paylaşan kediler ile insanlar arasındaki ilişkiler, "birlikte yaşama" ifadesine başvurularak anlatılıyordu. Birlikte yaşama, sadece evi paylaşmanın değil, aynı zamanda insan ve insan olmayan

faillerin aktif katılımıyla şekillenen ilişkilerin de ifadesi olarak öne çıkmaktadır. İkinci iddia ise, birlikte yaşamının karşılıklı bir anlaşma temelinde kurulduğudur. Bu, kedilerle insanların birbirlerini “tanımalarını” ve buna göre eylemlerde bulunmalarını ifade eder. Çalışmada “uzlaşma” diye adlandırılarak vurgulandığı gibi, kediler ve insanlar birlikte yaşamaya, kendi kural ve sınırları üzerinde anlaşarak katılırlar. Bu iki iddia çerçevesinde, çalışma da iki ana bölümden oluşuyor. İlk bölümde, çalışmaya temel teşkil eden kavramsal-kuramsal çerçeve ile çalışmada izlenen yöntemi, dışına çıkmayı hedeflediğim yerleşik yaklaşımların eleştirel bir incelemesiyle birlikte tartışacağım. İkinci bölümde ise, araştırma kapsamında gerçekleştirilen gözlem ve mülakatlara dayanarak birlikte yaşamaya ilişkin anlatıları ele alacağım. Görüşmeciler anlatılarında belli konuları sürekli vurguluyorlardı. Birlikte yaşamının bağlantılı yönlerine işaret ettiğini düşündüğüm bu konuları da analitik olarak ayırarak “bağ kurmak”, “karakter meselesi” ve “uzlaşma” temaları altında ele almayı uygun buldum. “Bağ kurmak” başlığı altında yer alan ilk tema, kedilerle insanların birlikte yaşamaya başladıkları ilk aşamaya odaklanıp, insanların birer özne olarak kedilerle tanışmalarını ve böylece hiyerarşiden ziyade eşitlik düzleminde bir ilişkinin inşa edildiğini ortaya koymaktadır. “Karakter meselesi” isimli ikinci tema çerçevesinde, tanışma aşamasından sonra birlikte yaşamaya alışma ve kedilerle insanların birbirlerini daha yakından tanımalarının akabinde gelişen, karakterlerin karşılıklı olarak “keşfedildiği” sürecin izini süreceğim. Dolayısıyla bu kısımda, insanların ve kedilerin birbirlerine karşılık verilebildikleri, etki üretebildikleri bir ilişkiden bahsedeceğim. Aynı zamanda bu ilişkinin kurulma imkânlarına da odaklanacağım. Son tema olan “uzlaşma” başlığı altında ise, bu ilişkinin gündelik pratik ve deneyimlerle nasıl sürdürüldüğünü ortaya koymaya çalışacağım.

ARAŞTIRMA ALANI, YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Her ne kadar insan ve hayvan üzerine disiplinlerarası tartışmalarla kurulu geniş bir literatür bulunsa da insanlar ve insan olmayan hayvanlar arasındaki ilişkilerin incelenmesinin, sosyal bilimler için yeni bir araştırma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Bu ilişkilerin ele alınmasındaki yerleşik bakış açısında, modern düşünce sistemlerinin temelinde yer alan doğa-kültür ikiliği belirleyici bir etkiye sahiptir. Descola'nın “büyük bölünme” (2013, s. 57) diye adlandırdığı bu ikilik, daha birçok ayırım gibi, ‘hayvan’ ve ‘insan’ arasında varsayılan ayırımın da temelinde yer alır. Akıl, kendilik bilinci, dil gibi özelliklere sahip olmasıyla insan, doğanın kontrolünden azade, kültürün temsilcisi özerk bir varlık olarak tanımlanır

(Agamben, 2020; Descola, 2013, s. 57-82). Hayvan ise, örneğin irrasyonel, içgüdülerinin kontrolünde olmak gibi özelliklerle doğanın ayrılmaz bir parçası diye kabul edilir (Descola, 2013, s. 75). Birbirine karşıt özelliklerle sabit birer kategori haline getirilen insan ve hayvan arasındaki ayrımın anlam ve önemi, onun hiyerarşik yönündedir. Bu ayrıma göre insan, sahip olduğu varsayılan özellikleriyle olup biten hemen her şeyin tek aktörü/faili/öznesi addedilir (Zeybek, 2020, s. 26), yani insana sadece kültür alanının değil, hayvan, bitki gibi canlı ve cansız tüm unsurlarıyla doğanın da hâkimiyeti verilmiştir. Buradan hareketle hayvan “susturulur” (Fudge, 2014, s. 24). Bir kategori olarak insan üzerine düşünmek ve bu kategorinin üretimi için bir araç olarak ele alınırken hayvan, aynı zamanda insanın ihtiyaçları için çok yönlü bir kaynak olarak görülür. Bu ikiliğin getirdiği bir sonuç olarak, hayvanlar bilimsel araştırmalarda daha çok doğa bilimlerinin nesnesi olarak ele alınmışlardır. Elbette ki bu, sosyal bilimlerde, özellikle de Batılı toplumlarınkinden başka anlam dünyalarına, düzenlemelere sahip yerli toplumları inceleyerek işe başlayan antropolojide hayvanlara hiç yer verilmediği anlamına gelmez.

Antropoloji literatürünü oluşturan etnografilere baktığımızda, antropoloji tarihinin ilk dönemlerinden itibaren hayvanların da çalışma alanına dâhil edildiğini görebiliriz. Örneğin Morgan, Evans-Pritchard, Levi-Strauss ve Geertz etnografilerinde hayvanlara hatırı sayılır bir biçimde yer veren antropologlardan bazılarıdır (Kirksey ve diğerleri, 2010, s. 550). Aslında geleneksel etnografilerde sadece hayvanlar değil, bitkiler ve nesnelere de önemli bir yer tutuyordu. Ancak hayvanlar, bitkiler ve nesnelere bu etnografilerde, insanın kendi dünyasını kurmakta kullandığı toplumsal yapı, sınıflama, simge ve inanç sistemlerinin açıklanması, anlaşılması amacıyla ele alınan araçlardı (Kirksey, Schuetze ve Helmreich, 2014, s. 1-2; Ogden, Hall ve Tanita, 2013, s. 6). Kirksey ve diğerlerinin (2014, s. 1) Timothy Mitchell’in tarih yazımı hakkında söylediklerini antropoloji alanına taşıyarak ifade ettikleri gibi, geleneksel etnografilerde eylem ve yönelimleri etrafında yazılan hikâyenin tüm faileri insanlardı. Özetle klasik etnografiler, hayvanları, diğer türleri ve nesnelere yerleşik insan merkezli düşünce içinden konu ediyordu. Ancak 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında, insanı merkezde ve ayrıcalıklı gören mevcut düşünce sistemlerine, ayrıca bunlara dayanan uygulamalara yönelik giderek artan eleştiriler ortaya çıkmaya başladı. Bu eleştiriler ile uyumlu bir biçimde, insanmerkezcilik ve onun dayandığı ikilikler, sosyal bilimlerdeki tartışmaların da ana konularından biri haline geldi. 20. yüzyılın savaşlar, atom bombaları, faşizm, toplama kampları gibi siyasi deneyimler ile bıraktığı mirasın geliştirdiği hümanizm

karşıtlığının (Braidotti, 2018, s. 29-30) yanı sıra, Tsing'in (2015, s. vii) de ifade ettiği gibi, bu tartışmaları ortaya çıkaran bir dizi gelişme ve bu gelişmeler ile bağlantılı öncelikli çalışma alanlarından bahsetmek mümkündür. Doğa-kültür ikiliğinin kurduğu tüm toplumsal, siyasal, düşünsel sistemlerin, Braidotti'nin (2018, s. 43) ifadesiyle "insanın standart taşıyıcısı" olarak "erkek insan"ı gördüğünü belirtmek gerekir. Ataerki ve tahakküm ilişkilerini, bunların içine gömülü her şeyin ölçüsü kabul edilen erkek insanı hedef alan feminist eleştiriler (Adams, 2013; Gruen, 1994), insanmerkezciliği sorunsallaştıran tartışmaların da bir ayağını oluşturdu. Kapitalizm dolayısıyla insanın canlı ve cansız tüm bileşenleri ile birlikte kendisi için bir kaynak olarak gördüğü doğaya müdahalesi, ekosistemde bir krize yol açtı (Tsing, 2015, s. 19). Bu krizin, artık görmezden gelmenin mümkün olmadığı örneğin iklim üzerindeki yıkıcı etkileri dünyanın geleceği, yaşamın sürdürülebilirliği ile ilgili sorgulamaları da yaygın ve görünür hale getirdi. Ekoloji alanındaki bu sorgulamaların yanı sıra, teknoloji ile yapılandırılan bir dünyada, teknoloji ve insan ilişkilerinin nasıl ele alınabileceği (Ihde, 1993), teknolojinin etki alanlarının neler olduğu (Feenberg, 1991) gibi sorular üzerinden birçok disiplinin dâhil olduğu bilim ve teknoloji çalışmaları da insanmerkezciliği ve beraberindeki hiyerarşik ikilikleri sorunsallaştırdı. Böylece sosyal bilimlerde, birbirini besleyen bu alanların kesişiminde yeni yaklaşımlar gelişti. Günümüz araştırma biçimleri ve gündemlerinin de merkezinde yer alan bu yaklaşımlar, posthümanizm akımı¹ içinde yer almaktadır. Bu çalışmanın kavramsal-kuramsal çerçevesinin de yaslandığı posthümanizm, doğa-kültür ikiliğini, buradan türetilen hiyerarşileri de bozarak, insanı yeniden ele alıyor. İnsan, bu yaklaşımlarda, yaşamları birbiriyle iç içe geçmiş insan olmayan varlıklarla birlikteliğinde, süregiden etkileşimiyle tanımlanır (Ağın, 2020, s. 29-30). Bu birliktelik ve etkileşimde yer alan diğer varlıklar gibi faillerden yalnızca biridir insan. Özerk, hâkim, yegâne aktör/fail/özne de değildir çünkü her faaliyet çoklu faillerce² üretilir (Zeybek, 2020, s. 41-43). Faillğin (*agency*) insan

¹ Bahsedilen ekolojik yıkım, teknolojinin hayatlarımızda merkezi bir yer işgal etmesi gibi gelişmeler ile birlikte evrenin geleceğine ilişkin tartışmalarda insanın nasıl tanımlanacağı meselesi temelde yer alıyor. "İnsan sonrası (*posthuman*)" başlığı altında bir araya getirilen bu tartışmalar, bu yazının kapsamını aşan oldukça geniş bir çalışma alanına işaret ediyor. Yine de kavramsal bir karmaşanın önüne geçebilmek için kısa da olsa bir açıklamaya yer vermek faydalı olacaktır. Çelik'in (2019, s. 145) de belirttiği gibi hem posthümanizm hem de transhümanizm akımları, insan sonrası başlığı altında konumlandırılıyor. Teknolojinin sunduğu imkânları kullanarak kusursuz bir insana ulaşmayı hedefleyen transhümanizm (Ağın, 2020, s. 26-28; Çelik, 2017, s. 39), insanı merkezde ve ayrıcalıklı olarak tanımlamasıyla posthümanizmden ayrılıyor.

² İnsanı ve faillği bu şekilde yeniden tanımlama, insanın kapitalizm ile birlikte ekolojik yıkım, iklim değişikliği gibi krizlere neden olduğunu görmezden gelmek diye anlaşılmalıdır. Burada, Zeybek'in (2020, s. 41) ifadelerine başvurarak, "her varlığın aynı etkiye sahip ol[madığını]", bazılarının "diğerlerinin yaşamını asimetric olarak daha fazla etki[lediğini]" belirtmek gerekir.

faaliyetleri ile kısıtlanmayarak yeniden anlamlandırılmasıyla insan, merkezde veya ayrıcalıklı bir konumda değil, “dünyanın diğer bileşenleri ile aynı düzlemde yatay olarak konumlandırılmaktadır” (Ağın, 2020, s.29). Bu yeni yaklaşımlar sosyal bilimlere bir yandan, “merkezde görülen insan tasarımından kaynaklanan her türlü ayrımcılığa karşı, cinsiyetçilikten, ırkçılıktan, türcülükten sakınan bir [...] ontoloji önerir [...]” (Çelik, 2019, s. 145-146). Diğer yandan da artık sosyal bilimlerin açıklamak veya anlamak üzere yola çıktığı herhangi bir toplumsal gerçekliğe, bu gerçekliği üreten insan ve insan olmayan birlikteliklerini, karşılıklı ilişkileri hesaba katmadan yaklaşmanın pek de mümkün olmadığını gösterir. Sadece insanla sınırlı kabul edilen sosyal bilimler böylece, insanlarla birlikte hayvanları ve diğer insan olmayan varlıkları çalışma alanına yeni bir bakış açısıyla dâhil eder. Sosyal bilimlerin çalışma alanını yeniden düzenlemesi, elbette ki antropolojide de karşılığını bulmuştur.

Antropoloji tarihine yakından baktığımızda, 1970’li yıllar itibariyle faillik tartışmalarının disiplin içinde yer aldığını görmemiz mümkündür. Bu tartışmalar o yıllarda, özellikle de insanlar ile nesnelere arasındaki ilişkilere odaklanan maddi kültür çalışmaları içinde önemli bir yer tutuyordu. Her ne kadar insanmerkezcilikten tam anlamıyla uzak bir bakış açısı içinden geliştiğini iddia etmek yanlış olsa da maddi kültür çalışmalarının tek failin insan olduğu geleneksel antropolojik yaklaşımlardan farklılaştığını söyleyebiliriz. Burada nesnelere, sadece insanların onlara yansıtıkları ile ilgisinde araştırmalara dâhil edilmezler, nesnelere de eylemlilik barındıran varlıklar olarak ele alınırlar. Örneğin bu alandaki önemli antropologlardan biri olan Gell (1998, s. 20-21), sosyal ilişkilerin bileşenlerinden biri olarak gördüğü nesnelere de birer fail olarak araştırmaların merkezinde olması gerektiğini ileri sürer. Maddi kültür çalışmaları ile eşzamanlı ve bağlantılı bir biçimde gelişen, ayrıca güncel antropoloji çalışmalarında da yaygın bir biçimde kullanılan “Aktör-Ağ Teorisi” ise, faillik tartışmalarını bir adım daha ileri taşır. Bu teori ile Bruno Latour (2008), sosyal ilişkileri insan merkezli olmaktan uzak bir yaklaşım ile ele alan simetrik bir antropoloji önerir. Latour öncelikle, birbirinden “bütünüyle ayrı iki ontolojik bölge” (2008, s. 19) olarak ele alınagelen doğa ve kültürün aslında nasıl da birbiriyle iç içe geçtiğini ortaya koyar. Örneğin gazetelerdeki haberlerin birçoğu kimyasal tepkimelerin, virüslerin, mikropların, nesnelere bilim, ekonomi, hukuk, siyaset, iktidar, yaşam gibi alanlar üzerindeki etkilerini ve bunların birbirleri ile birleşmesini konu eder (Latour, 2008, s. 7-15). Sadece nesnelere değil, ayrıca virüslerin, mikropların, ... insan yaşamı ve toplumların çeşitli boyutları üzerinde farklar yaratarak onları etkilemesini konu

eden bu gazete haberleri, “doğalarla toplumların ayrılmazlığının” (Latour, 2008, s. 176), insan dışındaki “başka tür aktörlerin [de] oyuna dâhil olduğunun” (Latour, 2021, s. 95) sıradan, gündelik örnekleridir. “Doğa ile toplum iki ayrı kutup değil, tek bir toplumlar-doğalar, kolektifler üretimidir” diye ifade ettiği bu ayrılmazlığı işaret etmek içinse Latour (2008, s. 176), “doğa-kültürler (*natures-cultures*)” kavramını kullanır. Buna göre, toplumsal olana yönelen her araştırmanın alanı da doğa-kültürler olmalıdır, çünkü doğaları; insan olmayanları hesaba katmaksızın yalnızca toplumlarla, kültürlerle; insanlarla sınırlı kalarak bütünlüklü, gerçekçi bir inceleme yapmamız mümkün değildir (Latour, 2008, s. 119; 2021, s. 109). “Toplumsalı bir toplumda değil”, faaliyetleri birlikte üreten “bir kolektifte bir araya” (Latour, 2021, s. 34) toplayan Aktör-Ağ Teorisi, kolektifleri üreten insan ve insan olmayan failer arasındaki ilişkiler ağının incelenmesidir. Aktör-Ağ teorisi, önerdiği bu simetrik antropoloji ile insanmerkezcilikten arınmış çok failli etnografilerin yolunu açan yeni araştırma yaklaşımı oluşturur. Ayrıca, “ekoloji, siyaset, ekonomi” (Mullin, 1999, s. 201) gibi boyutları da içerir bir biçimde insanlar ve hayvanların ilişkilerine odaklanan antrozoloji (Siddiq ve Habib, 2017), eleştirel hayvan çalışmaları ve insan-hayvan çalışmaları³ gibi alanların da bu zemine önemli katkılar sunduğunu belirtmek gerekir. İşte bu yaklaşımlar içinden araştırmalar ile insan olmayan varlıklar, dolayısıyla da hayvanlar, antropoloji (ve genel olarak sosyal bilimler) alanına birer fail olarak dâhil olmaya başladı. Bu çalışmada da benimsenen çoktürlü etnografi yaklaşımı, tam da birbiriyle bağlantılı tüm bu tartışmaların arakesitinde ortaya çıktı.

Kirksey ve Helmreich, (2010, s. 545-579) yeni bir etnografik araştırma ve yazma biçimini “çoktürlü etnografi” adıyla ele aldılar. Yukarıda bahsedilen çok failli yaklaşımlarla benzer bir biçimde çoktürlü etnografi, Anna Tsing’in (2012, s. 144) sıklıkla alıntılanan cümlesinde ifade ettiği gibi “insan doğası[nı] bir türlerarası ilişki” olarak ele alır. Nesnelere; cansız varlıkları dışarıda bırakan çoktürlü etnografinin araştırma kapsamını insanlar ile “yaşamları ve ölümleri insan sosyal dünyalarıyla bağlantılı olan” (Kirksey ve Helmreich, 2010, s. 545) bitkiler, virüsler, mikroplar,

³ Hayvan çalışmaları alanı, Türkiye’de de oldukça değerli çalışmaların yürütüldüğü bir alan. Bu alandaki çalışmalardan bir kesit sunan, ufuk açıcı iki derleme için bkz.: Alkan, A. (2020). *Şehir ve hayvan*. İstanbul: Patika Kitap; Özdoğan, K., Tatari, M. F. ve Bilgin A. (2021). *İnsan, hayvan ve ötesi: Türkiye’de hayvan çalışmaları*. İstanbul: Kolektif Kitap.

hayvanlar gibi insan olmayan organizmalar⁴ oluşturur. Birer fail olarak ele alınan canlılar arasındaki ilişkilerin anlaşılması ve yorumlanması da araştırmaların odağını oluşturur (Ogden ve diğerleri 2013, s. 6). Bu anlama ve yorumlama pratiğini kuran kuramsal çerçeve ise, yukarıda bahsedilen yaklaşımlar içinden Haraway'ın (2008) "birlikte oluş (*becoming with*)" kavramsallaştırmasından gelir. İnsan ve insan olmayan tüm failerin "etkileşim içinde şekillen[mesidir]" (Haraway, 2010, s. 241) birlikte oluş. "[H]içbirinin ilişkilendenmeden önce var olmadığı" (Haraway, 2010, s. 232) bu etkileşimde taraflar, "[b]irbirlerini değiştirmekten daha fazlasını yaparlar; birbirlerini [...] oluştururlar" (Haraway, 2010, s. 241). Failerin süregiden karşılıklı inşasını ifade eden birlikte oluş, "analizin en küçük birimi olarak ilişkide ısrar eder" (Haraway, 2008, s. 165). Çünkü doğa-kültür, insan-hayvan gibi verili, sabit kategorilerden hareketle tayin edilen konumların karşı karşıya gelmesinden ziyade, karşılıklı ilişkiler yoluyla kurulan, her an değişmekte ve şekillenmekte olan oluşumlar söz konusudur (Yardımcı, 2020, s. 107). Bu kuramsal çerçeve içinden çoktürlü etnografi, birlikte oluşun çeşitli bağlamlarını yakalamayı, anlamayı hedefler.

Çoktürlü etnografinin benimsendiği bu çalışmada, en başta da ifade ettiğim gibi bir karşılaşmanın davetiyle düşünmeye başladığım insanlar ile hayvanlar arasındaki ilişkileri konu ediyorum. Konuyu bu şekilde ortaya koymak, şüphesiz oldukça geniş bir alana işaret ediyor, çünkü insan ve hayvan karşılaşmaları çok çeşitli olduğu gibi, bu karşılaşmalar hayatlarımızın birçok anında ve birbirinden farklı nitelikteki ilişkiler içinde, Haraway'ın (2008, s. 5) ifadesiyle "temas bölgesinde (*contact zone*)" gerçekleşir. Bu yüzden de bu çalışmaya başlarken bir dizi sınırlamaya gitmek zorunluymuştu. Şehirdeki gündelik karşılaşmalar yoluyla kurulan insan-hayvan ilişkilerini odağa alma, çalışmanın sınırlarını belirleyen ilk tercih oldu. İkinci olarak, kendi deneyiminin sağladığı aşinalıktan, tanıdık bilgiden hareketle, karşılaşmanın tarafları olarak kediler ile insanları ele almaya karar verdim. Şehirdeki gündelik karşılaşmalarda kediler ile insanların temas bölgesini ise, ev ile sınırlandırdım. Son olarak da çalışmayı Ankara'da yürütmeyi tercih ettim. Erişim kolaylığının yanı sıra, Ankara'nın hayvan hakları ve hayvanların korunması konusunda dernekler, aktivistler ve gönüllüler anlamında diğer illerden ve bu illerdeki örgütlenmelerden görece daha iyi, daha aktif durumda olması, şehir

⁴ Çoktürlü etnografinin kapsamının organizmalarla sınırlanması, nesnelere veya insan sonrası tartışmalarda önemli bir yer tutan yapay zekânın, makinelerin insan yaşamında oynadığı rolü görmezden gelmesine neden olduğu düşünüldüğünden eleştirilmektedir (Ergin Zengin, 2017, s. 27, 2 nolu dipnot).

tercihindeki en önemli etkendi. Ankara'nın hayvan hakları ve hayvanların korunmasındaki bu konumunu, örneğin il bazlı raporların karşılaştırılması gibi objektif ölçütler üzerinden ortaya koymak pek de mümkün değil. Bu bakımdan da tartışmaya veya itiraza açık olduğunu kabul etmekle birlikte, besleme, kısırlaştırma, tedavi çalışmaları ile olaylara müdahale ve sonuç alma çabukluğuna bakıldığında, Ankara'nın bu konuda diğer illerden daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırma kapsamında yaptığım görüşmelerde, sahada aktif olarak yer alan Ş.G.T. ve E.E.'nin tespitleri de bu yöndeydi. Ankara'nın hayvan hakları konusundaki nispeten bu iyi durumu, "sahiplendirmede" de kendini gösterir: Ankara'da birbiriyle irtibatlı oldukça geniş bir sahiplendirme ağı kurulmuştur. Twitter, Facebook, Instagram gibi uygulamalar üzerinden aktif bir biçimde çalışan bu ağ esas olarak kedi, köpek sahiplendirme ağı olsa da nadiren hamster, tavşan gibi hayvanları da bu ağda görmek mümkündür. Bu çalışmada da hem hayvan hakları hem de sahiplendirme konusundaki aktif örgütlenmesi ile şehir olarak Ankara tercih edildi.

Sınırları bu şekilde belirlenen çalışmanın araştırma süreciyle devam etmeden önce, temel olarak insanlar ve hayvanlar arasındaki ilişkileri konu edinen bu çalışmada, yaygın bir biçimde "evde yaşayan" "evde bakılan hayvanlar" veyahut "ev hayvanları (pet)" diye sınıflanan hayvanların arasından özellikle kedileri seçmiş olmak üzerine de birkaç şey söylemek gerekir, zira bu seçim kimilerine sorunlu görünebilir. Evde yaşayan hayvanlar, çoğunlukla belirsiz bir kategori olarak ele alınırlar; onlar ne hayvan ne de insandırlar. Yaşamlarının "insan tarafından yaratılmış" olduğu ve zamanla "fazlaca insanlaştırılmış" (Fudge, 2014, s. 61) oldukları iddialarıyla "hayvandan-daha az" (Ryan, 2019, s. 133) olarak tanımlanabilecek bir yeri işgal ettikleri düşünülür. Berger, bu düşünüşün, onun ifadesiyle bu "gerçeğin [...] temelinde yatan maddi süreci" (2017, s. 36), evde yaşayan hayvanların "topraktan, başka hayvanlardan, mevsimlerden ve gerekli hava koşullardan yoksun" bırakılmalarına, "yapay yiyeceklerle" beslenmelerine, "kısırlaştırılmış ya da cinsel olarak yalıtılmış, hareket olanakları sınırlandırılmış veya herhangi bir başka hayvanla teması neredeyse olanaksızlaştırılmış" (2017, s. 35) olmasına dayandırır. Buradan bakıldığında da hayvandan-daha az veya fazlaca insanlaştırılmış ev hayvanlarından kediler, insan-hayvan ilişkilerini temsil etmede sorunlu bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Ancak bu bakışın, hayvanı doğayla özdeşleştirip insandan ayıran yerleşik ikilikler içinden uzanan bir bakış olduğunu belirtmek gerekir. Oysa insan da hayvan da "en başından' itibaren", "birlikte gelişimde belir[irler]" (Haraway, 2010, s. 241); birlikte-olagelirler. Ayrıca bu bakış,

insanlar ve evde yaşayan hayvanlar arasındaki ilişkilerde yalnızca insan kontrolünün, tahakkümünün merkeziliğini görmektedir (Fudge, 2014, s. 196). Sadece evde yaşayanlar değil, genel olarak hayvanlar ve diğer birçok tür ile insan ilişkilerindeki asimetrinin, sömürü ve tahakküm biçimlerinin, bu ilişkilerin önemli bir yönü olduğunu kabul ediyorum, ancak bakışımızı sadece bununla sınırlamanın insan olmayanların da ilişkilerde etkiye sahip taraflar olduğunu görmezden gelmeye yol açacağını iddia ediyorum. Haraway'i izleyerek, hayvanların da bu çalışmada evde yaşayan kedilerin, "insanlarla zorunlu, kurucu, sürekli değişen, çok yönlü ilişkiler içindeki bir türün mensupları" (2010, s. 232) olduğundan hareket ediyorum. Aslında bu ilişkilerin sadece bir tahakküm ilişkisinden ibaret olmadığını vurgulamak için evde yaşayan/bakılan hayvanlar yerine, son yıllarda "yoldaş hayvanlar" tercih ediliyor (Fudge, 2014, s. 196). "Yoldaş hayvanlar", Fudge'un (2014, s. 196) belirttiği üzere, hiyerarşiyi değil, birlikteliği ve karşılıklılığı vurgular. Haraway (2010, s. 234) ise, yoldaş hayvanlardan "çok daha büyük ve heterojen bir kategori" olan "yoldaş türleri" önerir. Haraway'a (2003, s. 6; 2008, s. 16; 19) göre yoldaş türler, bir kategoriden de ziyade süregiden birlikte oluşa işaret eder. Yoldaş türler, hiyerarşi ve zulmün ötesine de dokunarak (Haraway, 2010, s. 255), birliktelik ve faillik yüklü yakın bağların gündelik tezahürleri üzerine düşünmek için verimli bir zemin sunar (Ryan, 2019, s. 146-148). Yoldaş türler kavramsallaştırmasını takip ederek bu çalışmada, insanlar ile kedilerin iç içe geçtiği gündelik deneyimleri anlamlandırmak amacıyla, bu iki tarafın birlikteliğini örnekler üzerinden ortaya koymaya çalışacağım. Bu örnekler, araştırma sürecinde gerçekleştirilen gözlemlere ve derinlemesine mülakatlara dayanıyor.

Çalışmanın araştırma süreci 2019 yılının sonunda başladı. Bir veteriner kliniğindeki gözlemler ve görüşmelerle başlayan araştırma süreci, Covid-19 salgını nedeniyle bir süre askıya alındı. 2020 yılının Haziran ayında, salgına yönelik hem resmi hem de bireysel tedbirler nedeniyle derinlemesine mülakat yöntemi ile sınırlandırılmış, ayrıca 07.06.2021 tarihinde 5/1 sayılı yazılı ile Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan etik kurul onayı da alınmış bir biçimde araştırma yeniden başladı. Bu çerçevede, evde kedi veya kediler ile birlikte yaşayan, yaşları 24 ila 50 arasında değişen kadın ve erkek toplam 26 kişi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirdim. Gerçekleştirilen bu mülakatlarda kediler hep vardı, ama tahmin edilebileceği gibi soruları cevaplayanlar insanlardı. Burada üzerinde durulması gereken bir mesele daha var. Bu mesele, faaliyetlerin insan failliği ile sınırlı olmadığı, karşılıklılığın esas olduğu bir başlangıç noktasından hareket ederken, ele alınan ilişkilerde kedilerin nasıl temsil

edileceğidir. İnsan olmayanın temsili, çoktürlü etnografide tartışılan ve henüz tam anlamıyla çözüme kavuşturulmamış bir meseledir (White, 2013, s. 93). Örneğin Shir-Vertesh (2012, s. 429, 3 nolu dipnot), İsrail’de gerçekleştirdiği, evde yaşayan hayvanlar ile insanlar arasındaki ilişkileri ele aldığı etnografisinde çalışmanın merkezi öğelerinden olan hayvanları birer özne olarak temsil etme yeteneğine sahip olmadığını ifade eder. Bu sebeple de Shir-Vertesh, çalışmasının çoktürlü etnografi olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtir. Hayvanları birer özne olarak çalışmalara dâhil etmek ile kastedilen, bir hayvanın gözünden görme, kulağından duyma, bir hayvan gibi hissetme ise, ben de böyle bir yeteneğe sahip değilim. Temsil sorununu, “hayvanlar hakkında veya hayvanlar adına konuşma” olarak ele almak, meseleyi kaçınılmaz bir biçimde insanı merkeze koyan bir tartışma düzlemine taşımaktır. Buradan da insan-hayvan ilişkilerini anlamada etnografik bir yaklaşımın mümkün olmadığı sonucu çıkar (Burgan, 2017, s. 129). Oysa çoktürlü etnografinin amacı, Kohn’un⁵ da belirttiği üzere, insan olmayana ses, failik ya da öznellik vermekten ziyade mevcut kategoriler üzerine yeniden düşündürmektir. Aslında bir “doğakültürler etnografisi” (Haraway, 2003, s. 11) olarak da görülebilecek çoktürlü etnografi, kategorik karşıtlıkları ortadan kaldıran karşılaşmaları ortaya koyarak, birlikte oluşun farklı bağlamlarını yakalamayı, anlamayı ve bunları temsil etmeyi amaçlar (Maurstad, Davis ve Cowles, 2013, s. 323). Bu çalışmada da kediler ile insanların nasıl ilişkilendiklerini gündelik pratik (kedilerin ve insanların birbirlerine yönelik eylemleri) ve deneyimler (birlikte yaşamının nasıl anlamlandırıldığı) yoluyla inceleyerek, bu ilişkilene şeklinin verili kategorileri nasıl bozduğunu ortaya koymaya çalışıyorum.

Giriş bölümünde de ifade ettiğim gibi çalışmanın, görüşmecilerin anlatılarına dayanan iki temel iddiası var. Derinlemesine mülakatlarda görüşmeciler, kediler ile ilişkilerinden bahsederlerken çoğunlukla “birlikte yaşama” ifadesini kullanıyorlardı. Görüşmecilerin bu ifadeye, insan ve insan olmayan iki veya daha çok failin ortak bir yaşam inşa etmesinin nasıl bir şey olduğunu betimlemek üzere başvurduklarını düşünüyorum. Bu çerçevede çalışmanın ilk iddiası, birlikte yaşamının, doğa-kültür, özne-nesne, insan-hayvan gibi yerleşik ikilikleri bozan, ihlal eden, başka bir deyişle bunların iç içeliğini açığa vuran deneyimlere, pratiklere işaret ettiğidir. Aslında çoktürlü etnografinin yaslandığı kavramsal-kuramsal tartışmaların temel argümanlarından biri olan bu iddianın, örneğin Maurstad ve diğerlerinin (2013),

⁵ Eduardo Kohn’un bu cümlede yer alan ifadeleri, Kirksey ve Helmreich’in (2010, s. 562-563) kişisel görüşme notlarıyla aktardıkları kısımdandır.

atlar ve biniciler üzerine yürüttükleri çalışmalarında olduğu gibi, çokturlü etnografi araştırmalarında da genel bir argüman olarak kullanıldığı görülebilir. Dolayısıyla bu ilk iddia hem benzer çalışmalarınkiyle ortaklaşıyor hem de sadece kedileri ve insanları değil, başka çalışmaların da gösterdiği gibi tüm yoldaş türleri kapsıyor. Bu ilk iddiaya ilişkin tartışma, birlikte yaşamının birbiriyle bağlantılı ve bir arada bulunan yönlerini vurgulayan “bağ kurmak”, “karakter meselesi”, ve “uzlaşma” temalarından oluşan bir sonraki bölümün genelinde yer almaktadır. Çalışmanın ikinci iddiası olan, birlikte yaşamının her zaman bir anlaşma temelinde kurulduğu argümanı ise, diğer türlerden ziyade sadece kediler ile birlikte yaşamaya özgüdür. Görüşme yaptığım kişiler arasında birden çok kedi ile beraber yaşayanlar olduğu gibi, kedi(lerin) yanı sıra başka hayvanlarla yaşayanlar da elbette vardı. Görüşmecilerin birçoğu daha önceleri köpek ile birlikte yaşadığını belirtirken, kaplumbağa, tavşan, kuş gibi başka hayvanlarla yaşamış görüşmeciler de vardı. Örneğin Ö.A. kedinin yanı sıra bir tavşanla, İ.Ö. bir köpekle, F.T. ise balıklarla da evi paylaşıyordu. Burada dikkat çekici olan, hemen hemen her görüşmecinin, başka hayvanlarla da yaşama deneyimi olsun olmasın, kedilerle yaşamının “bambaşka bir şey” olduğunu vurgulamasıydı. Diğer hayvanlarla yaşamaktan farklı olarak, kedilerle birlikte yaşamının anlaşma temelinde kuruluyor olması, görüşmeciler tarafından “uzlaşma” ile ifade edilir. Görüşmeciler anlatılarında sıklıkla, ortak bir yaşamın kurulmasına her iki tarafın da kendi kural ve sınırlarıyla katıldığına yer vermişlerdi. Birlikte yaşama buna göre, her iki tarafın da birbirini tanıyarak, dönüştürerek bu kural ve sınırlarda uzlaşmaya varma anlatısı olarak karşımıza çıkar. Çalışmanın kedilerle yaşamaya özgüyü bu ikinci iddiasına ilişkin tartışma ise, “uzlaşma” başlıklı tema ile ele alınmaktadır.

“BİRLİKTE YAŞAMA”

“Bağ Kurmak”

Çalışmanın bu bölümüne, birlikte yaşamayı en başından ele alarak giriş yapacağım. Bunun için öncelikle, görüşmecileri evlerini bir kediye veya kedilere açmaya götüren nedenleri ortaya koyarak başlayacağım. Kedi ile birlikte yaşamayı başlatan nedenler, motivasyonlar, duygular neredeyse bir görüşmeciden diğerine değişen çeşitlilikteydi. Örneğin kimi görüşmeciler, çocukluklarının köyde geçtiğini anlatıyorlardı. Kimberly Hart’ın (2020, s. 99-100) İstanbul’da sokak hayvanlarını besleyen insanları anlamayı amaçlayan çalışmasında da belirttiği gibi, insan-hayvan ilişkilerinin köyde ve şehirde tecrübe edilişi genellikle birbirinden farklı görülür. Görüşmecilerden B.Ö. bu farkı, “Köy yaşantısında sanki hayvanlarla

birbirinize muhtaçsınız aslında. Orada böyle bir ilişki var ve ondan gelen bir deneyim de var.” diyerek vurguluyordu. Şehir ile karşılaştırıldığında köy, sadece ilişkilerin niteliğinde değil, aynı zamanda ilişkide olunan hayvanlarda da bir farkı bildirir. Çocuklukları köyde geçen görüşmeciler kedi, köpek gibi ev hayvanlarının yanı sıra kuzu, inek, keçi gibi hayvanları anıyorlardı. Örneğin D.D. çocukluğundan bahsederken, evlerindeki kedi ve köpekten sonra, iki yıl boyunca bir kuzunun da evin içinde onlarla beraber yaşadığını anlatmıştı. Köydeki insan ve hayvan ilişkilerinin bu farklı tecrübe edilişi, artık şehirde yaşıyor olsa da bu kişilerin geçmişinde önemli bir yere sahiptir (Hart, 2020 s. 100). İnsanlar ve hayvanlar arasındaki köyde oluşan ilişkileri, örneğin “şehir hayatında tabi ki inek beslenemeyeceği için” (B.Ö.) aynı şekilde tecrübe etmek mümkün olmasa da köyde büyümüş görüşmecileri kedi ile yaşamaya yönelten, belleklerinde yer eden bu deneyimlerdi. Çocukluktan beri sahip olunan hayvan sevgisi de kimi görüşmeciler için evlerini kediye açan temel motivasyondur.

Kimi görüşmeciler, kirliliğe ilişkin yaygın kabuller yüzünden aile büyüklerinin kedi (veya köpeği) “evin içine sokmaya izin vermediklerini” anlatıyorlardı. “Çocukluktan beri sokaktaki kedi ve köpeklerle çok haşır neşir” olan Z.K. de ancak yıllar sonra, ailesinden ayrı yaşamaya başladığında bir kediyle evin içinde yaşamayı tecrübe edebildiğini anlatmıştı. Anlatılarda sık sık dile getirildiği üzere, ev içinde hayvanların kirlilik olarak görülmesi oldukça yaygındır. Kirlilik, insan-hayvan ilişkilerini tartışan metinlerde de üzerine durulan konulardan biridir (Fudge (2014, s. 50). Bu metinlerde kirlilik genellikle, Douglas’ın (2007) ortaya koyduğu gibi bir sınıflama meselesi olarak ele alınır. Buna göre kirlilik basitçe, benimsediğimiz sınıflamalara ters düşen veya onları alt üst eden her türlü şeydir (Douglas, 2007, s. 59). Çevrelerindeki kimi kişilerin hayvanlara yaklaşımlarından bahsederken, görüşmecilerin üzerinde durdukları kirlilik de böyle okunabilir. Görüşmeciler, bu kişilerin kedileri sokağa/doğaya; ev dışına ait gördüklerinden bahsediyorlardı. Ev içinde, yani bulunmaması gereken bir yerde bulunan, hatta yaşayan kediler de bu kişiler için kirlilik anlamına gelir.

İnsan ve hayvan ilişkilerini biçimlendiren anılar veya hayvan sevgisi diye ifade edilen duygular olmadan, kimi zaman eşlerden biri veya çocuklar gibi diğer hane üyelerinden gelen “yoğun istek” (F.T.) veyahut “yakın bir arkadaşın kedisine olan ilişkisinden etkilenme” (Z.T.) de, birlikte yaşamayı harekete geçirebiliyordu. “Tesadüf” de nedenlerden biriydi. E.Y.’nin “kucağıma düştü” diye tarif ettiği bu tesadüf, arkadaşının bir sebepten “bıraktığı” kediye evine almak iken, B.B.’nin

anlatısında tesadüf, bir kutu içinde çöpün yanına bırakılmış, neredeyse ölmek üzere olan bir kediyle karşılaşmaydı. N.H ise, kedisi “Düdük’e giden yolun çok politik olduğunu” söylüyordu:

Birçok arkadaşımın hikâyesi hayvan sevmekten başlıyor, hayvanları sevmekten. Ben bir politik bilinçle... Önce feminizm, sonra LGBT... Bunlar beni hayvanları da görmeye itti. Oradan vejetaryenliğe çekildim. [...] Hayvan sevgisi de sonra geldi. [...] Benim yolculuğum beni hayvan sevmeye yöneltti. Düşüncelerimle... Duygularıyla değil. Duygularım bana sonradan geldi. Bir duruş dünyaya dair. [...] Hayvanla hayatı birleştirmek, yaşamak fikri sonradan geldi. Dedğim gibi sevgi sonradan... [...] Bizim hikâyemiz böyle başladı.

Görüldüğü üzere, bir kedi ile birlikte yaşamaya başlama kararında, geçmiş deneyimler, duygular, politik tavır gibi çeşitli nedenler rol oynuyordu. İşte bu karar verildikten sonra da tesadüf diye nitelenen durumlar hariç, sıra “o kediyi bulmaya” geliyordu. Burada da, bir önceki bölümde de bahsettiğim gibi Ankara’daki birbiriyle bağlantılı, oldukça geniş ve aktif olan sahiplendirme ağı devreye girer. Görüşmecilerden sadece dördü “ücretli sahiplendirmeye” başvurmuş. Ücretli sahiplendirmeyi, bahsedilen ağın dışında tuttuğumu belirtmeliyim, çünkü bu ağın en önemli özelliklerinden biri, hayvanların satılmamasıdır. Her ne kadar kedi(ler) ile ilişkilerinden bahsederken birlikte yaşamayı kullansalar da bu ilişkinin kurulmasındaki ilk adım olan bu aşamayı görüşmecilerin geneli, bu ağdaki ilan sayfalarında da kullanılan “sahiplenme” ile anlattı. Sahiplenme, Hart’ın (2020, s. 116) da ifade ettiği gibi, bir “mülkiyet ilişkisi[ni], [...] efendiyle köle arasındaki ilişkiyi çağrıştırıyor”. Kendileri de kullanıyor olmalarına rağmen, görüşmeciler kelimenin çağrıştırdıklarının farkındaydılar ve “sahiplendim/sahiplendik” der demez, çoğunlukla bir açıklama yapma gereği hissediyorlardı. Örneğin B.Ç., “çok da sahip kelimesini kullanmak istemiyorum, ama neyle ikame edeceğim, onu da bilmiyorum” demişti. N.H. de, sahiplenme dedikten hemen sonra, “Başlarda, Düdük’ten önce [...] sahiplenmek diye aradım, ama sonra benim de dilimi, bakışımı değiştirdi. Şimdilerde ben kendimi Düdükle birlikte yaşıyoruz derken, öyle ifade ederken buluyorum[.] Bir kedim var demek bile giderek azaldı bende.” diye eklemişti. B.Ç. ve N.H. gibi diğer görüşmecilerin de birlikte yaşama deneyimleri, bir mülkiyet ve hiyerarşi ilişkisinden başka bir ilişkiyi ifade ediyordu ama bu aşamaya dair anlatılar, görüşmeciler tarafından seçilen kediler ile devam ediyordu.

Sahiplendirme ilanlarında her zaman, yavru, yetişkin, dişi, erkek, tekir, sarman, ... bazen de engelli gibi farklı farklı çok sayıda kedi yer alır. Görüşmeciler de bu ilanları inceleyerek, bu ilanlarda yer alan kedilerden birini⁶ seçmişlerdi. Bu seçimde, Maddox'un (2020, s. 4) "sevimli estetik" dediği şeyin etkili olduğu söylenebilir. Maddox sevimli estetik kavramını, Instagram gibi sosyal medya hesaplarında paylaşılan evde bakılan hayvanlara ait fotoğrafların yarattığı ilişki biçimini adlandırmak için kullanır. Paylaşılan bu fotoğraflar, bakan kişide beğeni, şefkat veya merhamet uyandırarak, karşısındaki ile bu duygular temelinde bir ilişki tesis eder. Görüşmecilerin "çok sevimli", "çok şirin", "çok güzel" diye dile getirdikleri beğeni gibi, "yavru", "küçücük", "en bakımsız olan", "o kadar çirkindi ki kimse istemez diye düşündüm" şeklinde ifade ettikleri şefkat, merhamet ile sevimli estetik, o kedinin seçilmesinde, dolayısıyla da bir araya gelmede rol oynayan temel etkindir. Buraya kadar anlatılanlara baktığımızda, insan ve insan olmayan iki failin ortak bir yaşam inşa etmesinin ifadesi olan birlikte yaşamadan, epey farklı nitelikteki bir ilişkiden söz edildiğini söyleyebiliriz. Çünkü burada beğeni, şefkat veya merhamet ile harekete geçen öznenin yani insanın, kendinden daha zayıf görüneneye doğru yönelmesi (Maddox, 2020, s. 4), onu "sahiplenmesi" ile gerçekleşen bir araya gelmeden bahsedildiğini görebiliriz. Oysa tesadüf diye nitelenenler durumlar için de geçerli olacak şekilde, birlikte yaşamayı kuran esas ilişkilene, bu bir araya gelmeden sonra başlıyordu.

Örneğin kedisi Çitil ile bir tesadüf sonucunda bir araya gelip, aynı evde yaşamaya başlayan E.Y., bu esas ilişkinin nasıl başladığını "Sokak kedileriyle [...], arkadaşlarımla kedileriyle çok muhatap oldum, o yüzden en azından şey düzeyinde bir alışkanlığım vardı: Kediyle tanışınca çok muhatap olunmaz, çünkü kedi kendi gelir muhatap olur, ondan sonra bir ilişki başlar. [...] Çitil de geldikçe... [...] Öyle başladı." diye anlatırken, burada sahiplenme ile kurulan tek yönlü bir ilişkiden, bir araya gelmeden ziyade kedilerin de aktif olarak katıldıkları bir ilişkiye işaret eder. Hatta burada E.Y., birlikte yaşamaya denk gelen ilişkiyi kuranın bizzat kediler olduğunu da söyler. Görüştüğüm diğer kişiler de hem insanların hem de kedilerin aktif olarak katıldıkları ve birbirlerine karşılık/etki üretebildikleri bir ilişkinin ancak kedilerin kendilerine yönelmeleriyle kurulduğu anlatıyorlardı. Görüşmecilerin önemli bir bölümü ise, bu durumu "bağ kurmak" olarak niteliyordu. Kızı İ.Ö.'nün

⁶ Metinde de belirtildiği gibi, birden çok kedi ile birlikte yaşayan görüşmeciler olmasına rağmen, B.Ç. aynı anda iki kedi sahiplenmiş tek görüşmeciydi. B.Ç. dışında birden çok kedi ile birlikte yaşayan görüşmecilerin hepsi, bu kedileri farklı zamanlarda sahiplenmişti.

ısrarıyla bir kedi ile aynı evde yaşamaya başlayan T.Ö., bağ kurmak diye nitelenen bu durumu daha genişçe ele alarak şöyle anlatmıştı:

Ben tüylü, böyle kürk falan, şeylere dokunamıyordum. Şeftaliye hala dokunamam. Hiçbir şekilde dokunamam. Hele bir kere belediye otobüsünde kürklü bir kadın kucağıma düştü benim. İlk durakta indim, bir de kıştı o zaman. Böyle mantomu çıkardım, ters çevirdim. [...] Eve yürüyerek gittim. Eve kadar mantosuz yürüdüm, buna kürk değdi diye. O kadar kötüydü. Ama kızım, oğlum [kedi konusunda] çok ısrar ettiler, “iyi alın” dedim. [...] [Kızım] aldı geldi, biraz da emrivaki yaptılar getirince. Hiçbir şey diyemedim, hadi onların gönlü razı olsun diye. [...] Aşağıdaki evimiz [eskiden oturdukları ev] çok büyük, altı oda iki salon, koca bir yer[.] Orada iyiydi. Zaten Paşa da geldiğinde çok pısrıktı, korkuyordu. Ev büyük, o saklanıyor falan... Öyle birbirimizle pek denk gelmedik. O sırada da benim sağlık sorunlarım çıktı, ameliyat oldum. Ameliyattan sonra da işte [...] biraz dışarıda kaldım. Geldikten sonra, Paşa bana o kadar yakınlık gösterdi, o kadar yakınlık gösterdi ki... Sürekli ayaklarımın ucunda yattı, sürekli bekledi beni, sürekli sürekli... O bana yaklaştı, o kadar yaklaştı... sonra ben de ona.... Bütün korkularım geçti. Onun da o korkak hali geçti, tabi... Böyle bir bağ kuruldu aramızda... Dokuz yıl olmuş, o kadar alıştık ki birbirimize...

Burada, Paşa'nın T.Ö'ye yönelmesi, T.Ö'nün sadece şefkat duygusunu harekete geçiren bir eylem değildir. Ayrıca anlatıda vurgulanan, yaygın bir biçimde olduğu gibi tedavi destekleyiciler olarak kedilerin insan sağlığına olumlu yönde etki etmeleri de değildir. Aktarılan bu ifadeler, kendi failliğiyle T.Ö'ye yönelen Paşa'nın da etki yaratan bir özne olduğuyla karşılaşma halidir. E.Y.'nin sokak kedileri ve arkadaşlarının kedileri ile olan deneyiminden elde ettiği bilgiyle, Çitil'in kendisi ile muhatap olmasını beklemesi de aynı yere işaret eder: Bir özne olarak kedi, karşılıklı bir ilişki kurmak üzere harekete geçendir. Buna göre, “diğerini özne olarak görme” (Maurstad ve diğerleri, 2013, s. 329), kabul etme anlamına gelen bağ kurmak, faillik yüklü yakın ilişkileri mümkün kılarak ortak bir yaşamı inşa etmekteki araçtır. Bağ kurmak, sadece kedilerin de birer özne olarak aktif rolünü tanımakla kalmaz. Aynı zamanda kurulan bu bağ, tarafları daha yatay bir düzlemde yeniden konumlandırır. Görüşmecilerden B.B.'nin de “onlar [kediler] seçer, seninle nasıl ilişki kuracağını yolunu onlar bulur, sen de ona karşılık verirsen bir bağ kurulur” derken söylemeye çalıştığı, sahiplenme ile seçilen kedi de artık seçen ve bu yolla da esas anlamda bir ilişkiyi başlatandır.

“Karakter Meselesi”

Bir önceki kısımda, sahiplenme ve ardından insanların birer özne olarak kedilerle karşılaşmalarını, böylece de birlikte yaşamaya başladıkları süreci “bağ kurmak” olarak ele almıştım. Kedilerin insanlarla ne yolla ilişki kuracağını seçen, belirleyen olmalarıyla iki tarafı, mülkiyet ve hiyerarşi ilişkisinden uzak bir düzlemde yeniden buluşturan bu eylem, aynı zamanda insanlar ve kediler arasındaki ilişkiyi, karşılıklı sürdürülen bir ilişki haline taşıyan ilk adım, bizzat birlikte yaşamın koşuluydu. Bu adım bizi, “karakter meselesi” diye ifade edilen bir başka konuya götürür, çünkü görüşmelerde de anlatıldığı gibi birlikte yaşamak aynı zamanda, kedilerin ve insanların birbirlerini tanımalarını gerektirir. Karakter meselesini tartışmaya, bağ kurmayı ele alırken anlatısına başvurduğum T.Ö.’nün kızı İ.Ö.’nün Paşa ile ilişkisini hangi sözlerle açıkladığına dikkat çekerek başlayacağım. İ.Ö., annesi ile Paşa arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyordu:

Kediyi ben sahiplenmiş olabilirim ama sahibi diye beni seçmedi, başka biri aslında onun sahibi. Aşk yaşadığı biri var evde, onla yatar, onla uyur, onla vakit geçirir. Mesela annem televizyon izlemeye otursun, koltukta şu yanına oturur hemen, oradan o da izler. Annem yatmaya mı gitti, annemle yatmaya gider. Ondan sonra konuşurken böyle bakar falan. [...] Ben çok dertleniyorum ya... Hatta bir kere şey yaptım ben. Onun [annemin] yatağında vakit geçiriyor sürekli. Bir kere bana da gelsin diye yorgan altında bekledim falan... Görünce, yüzü böyle biraz şey yaptı, hoşuna gitmedi durum. [...] Çok acayip ya... [Paşa] buraya geliyor ve geldiği evdeki kişi kedilerden hiç hoşlanmıyor, eve girsin istemiyor ama birbirlerine böyle bir âşık oluyorlar. Böyle şeyle ilgili gibi bu durum... Mesela [Paşa'nın] kişiliği anneme çok benziyor. Bu hayvan da sanki sürekli eleştiriyor gibi, böyle bakıyor falan... Kişilikleri benzer... Mesela abimin bir kedisi var, böyle ayarı yok, bir şeye bastı mı orayı kırar [.] [...] Biz ona şey diyoruz, meslek lisesinin önünde sigara içer falan diyoruz. [...] Paşa tam bir asilzade... [...] Davranışları, yürüyüşleri falan sanki bir buyuruyor gibi falan. Ondan adını Paşa koyduk zaten.

Burada, en başta Paşa'yı yine bir özne olarak görürüz. Bağ kurmaya ilişkin örnekten de bildiğimiz üzere bu özne, aynı evde yaşadığı öznelere olan ilişkilerin kurucu rolündedir, üstelik her bir özne ile ne tür bir ilişki kuracağını da belirleyen veya seçendir. İ.Ö.’nün annesi ile Paşa arasındaki ilişkiden bahsettiği bu anlatı, ayrıca bize birbiriyle bağlantılı iki önemli şey daha söyler. Bunlardan biri, kedilerin de tıpkı insanlar gibi karakterlerinin olduğudur. İ.Ö.’nün anlatımına göre, Paşa'nın

karakteri de T.Ö.'nünkine benziyordu. Abisinin kedisi ile Paşa'yı karşılaştırırken ise İ.Ö., iki kedinin birbirinden oldukça farklı karakterleri olduğunu da vurguluyordu. Bu ayrıca, her kedinin kendine has bir karaktere sahip olduğu anlamına gelir. İkinci olarak ise, Paşa ile T.Ö.'nün arasındaki bağı kuranın, diğer bir deyişle Paşa'nın T.Ö.'yü seçme nedeninin de bir karakter meselesi olduğunu anlarız. Karakter meselesi "birbirlerine benzedikleri için böyle anlaşıyorlar"dan (İ.Ö.) öte, birlikte yaşamaya dairdir: Birlikte yaşamak, tarafların birbirlerinin "kişiliklerini çözmesi" ile de ilgilidir. Görüşmecilerden Y.D.'nin ifadesinden hareketle, genel olarak karakter meselesi diye ele aldığım bu iki nokta, her görüşmecinin üzerinde durduğu ve uzun uzun anlattığı konulardan biriydi. Örneğin, Y.D. sadece birlikte yaşadığı kedi olan Yumak'tan değil, yakın çevresinden kişilerin birlikte yaşadıkları, yaşamakta oldukları kedilerden de bahsetmişti. Bu kedileri isim isim sayan Y.D, onlar hakkında şunları söylüyordu:

Şamo, Müzezza, Pepe... Minnoş var, Mini, Miyav. Hepsi karakterdir benim için, yani onlar. Hani kedi falan demem yani ben. Hepsine, böyle bir ismi vardır hepsinin. [...] Mesela şu anda saydım ya, hepsinin tipi gözümün önünde, nasıl kediler olduklarını, nasıl davrandıklarını hepsini hatırlıyorum yani. [...] Karakterleri farklı, kafa farklı. Biraz şey gibi, bizim gibi aslında. Ne bileyim işte, senden bahsetmek, O.'dan, N.'den [ortak arkadaşlarımız] bahsetmek gibi benim için.

Özne konumlarını bir kez de karakterleri aracılığıyla insanlara ileten kedileri, görüşmeciler de "birer birey" olarak tanımlıyorlardı. Kedilerden, D.D.'nin "biz asla, mesela kedi nerde demeyiz, Venüs nerde... Çünkü bir şahsiyeti var" dediği gibi, genellikle isimleri ile bahsediliyordu. Herhangi bir kediyi veya "miyavlayan [...] kendini sevdiren o tüylü canlılar" diye homojen bir bütün olarak kedileri değil, "kendine münhasır karakteriyle" (B.B.) belli bir kediyi, "bireyi" ve onunla aralarındaki ilişkiyi betimliyorlardı. Evdeki konumlarından söz edilirken ise kimi görüşmelerde bu bireyden "evin küçük çocuğu", "evin beşinci çocuğu", "evin hiç büyümeyen çocuğu" olarak bahsediliyordu. Kimi görüşmelerde de kedilere "evin bir üyesi/ferdi" deniyordu. Mesela Ş.G.T., birlikte yaşadığı üç kediden biri olan Peynir'e "evin erkek bireyi" diyordu çünkü Ş.G.T.'nin anlattığına göre çok kıskanç olan Peynir, "çok fena bağlanan", "çok yanlış bağlanan" ve "çok saçma kıskançlıkları" olan "toksik erkek"ti. Bunun gibi, görüşmeciler birer birey olarak gördükleri kedilerin kendine has karakterlerini de başka başka biçimlerde anlatıyordu. Örneğin R.K., Nohut'un karakterini çıkarıcı olma üzerinden anlatmıştı:

Nohut çok çıkarıcı. Yalan söyleme, manipülasyon yeteneği... Bizimle de çok çıkarıcı ilişkiler kurduğunu düşünüyorum. [...] Bilmiyorum işte, nasıl diyeyim, kandırma özelliği... Erkek arkadaşımın kedisiyle karşılaştırıyorum. O çok düz bir kedi. Nohut gibi yalan söyleme, manipülasyon yeteneği hiç yok. [...] Nohut mama istediği zaman, bir şey istediği zaman daha bebek tonunda miyavlıyor, acındırıyor. Sonra “hayır” falan dediğin zaman çirkin, çirkef tonlara geçiyor, hemen azarlamaya başlıyor. [...] Trip yapıyor.

R.K. bu ifadelerle Nohut’un karakterini anlatırken, aynı zamanda onun karakteri uyarınca evin diğer üyeleriyle kurduğu ilişkilerden de bahsediyordu: “Annem mama veriyordu, anneme mesela gidip acındırarak mama isteyebiliyordu ve şeydi, bize tavrını da etkiliyor. Çünkü şey, eyvallahı yok, mama verecek biri var sürekli, onu biliyor, ona güveniyor. O yüzden bizle arayışı iyi tutmak zorunda hissetmiyordu.” R.K’nin bu sözleri, Paşa örneğinde de belki daha örtük bir biçimde olduğu gibi, karakter meselesinin sadece insanların, kedileri kendine has karakterleriyle özneler olarak tanımlarından ibaret olmadığını ortaya koyar. Aslında yukarıda da söylediğim gibi, karakter meselesi her iki tarafın da birbirini tanımasını anlatır. Nohut da evin üyelerini tek tek, kendilerine has özellikleriyle tanıyarak, manipüle edebileceği kişiyi “tercih eder, o mümkün değilse” diğeriyle “idare eder” (R.K.).

Karakter meselesi başlığı altında bu örnekler aracılığıyla buraya kadar anlatılanlar, insani özelliklerin kedilere atfedilmesi olarak görülebilir ve Despret’in (2019, s. 91) de dediği gibi, “alaycı bir kuşkuculuğa konu ol[abilir]”. Hayvanlar ile aramızdaki bağı konu eden çalışmada hayvanların insanlarla ilişkilerinde görünür hale gelen kişiliklerinden söz eden Irvine de kimilerinin bununla “tamamen antropomorfizm diye alay edecekler[ini]” (2004, s. 2) ekler. “Hayvanların kişilikleri vardır” dediğimizde ve bu kişilikleri betimlediğimizde şüphesiz, antropomorfik bir dil ile konuşuruz. Peki, insan biçimli/referanslı bir dili kullanmayı bırakırsak, neyi konuşabiliriz? Çalışmanın ilk bölümünde temsil meselesiyle de ifade ettiğim gibi, hayvan deneyimini bir hayvanın gözünden görerek, kulağından duyarak temsil etmek mümkün değildir, hayvan deneyimini bu haliyle bilemeyiz. Görüştüğüm kişiler de karakter meselesiyle, kedinin zihnine sızarak bir kediye dönüşme, bu yolla örneğin “kıskanç” ya da “çıkarıcı” diye tanımlanabilecek bir duygu veya biliş durumunun bilgisine erişmeyi mümkün kılacak bir özdeşleşme ilişkisinden bahsetmiyorlardı. Karakter meselesi ve genel olarak birlikte yaşama ile görüşmeciler, böyle bir özdeşleme ile alakası olmayan başka türden bir ilişkiyi

anlatıyorlardı (Despret, 2019, s. 36). İnsan biçimli bir dili kullanmayı bıraktığımızda, bu ilişkiyi de konuşamaz hale geliriz. Ryan (2019, s. 68-69), insanmerkezcilikten ayrılmış bir antropomorfizmin imkânlarına açık olmak gerektiğini, Erica Fudge'un şu ifadesini aktararak dile getirir: "Antropomorfizm kelimesini kullanışımız, gerçekte insanla hayvan arasındaki mesafenin aslında o denli geniş olmayabileceği gibi tehlikeli bir ihtimali ortadan kaldırmaya hizmet ediyor olabilir" (Fudge, 2002, s. 144, akt. Ryan, 2019, s. 69). Ancak burada, bu mesafeyi daraltanın hayvanların "insan zihniyetiyle benzerliğini ölçüt alan" (Haraway, 2010, s. 255) bir yaklaşıma dayanmadığını belirtmek gerekir. Bunun gibi, görüşmecilerin kullandıkları bu dil ve bu dille ilettikleri anlam çerçevesini de insanmerkezcilikten ayırmalıyız, çünkü görüşmecilerin bu dil ile ilettikleri, hayvanlarla ilişkilerimiz için insanın merkezde olduğu yerleşik yaklaşımlardan farklı bir imkânı önerir. Kedilerin ve insanların birbirlerinin kişiliklerini çözmeleri veya birbirlerini tanımaları, bir yandan kedileri merak etmeyi, onlara doğru açılmayı (Güçlü, 2020, s. 139), diğer yandan da genel olarak birlikte yaşama pratikleriyle beraber tarafların birbirleri için anlaşılabilir hale geldiği, "gelişen [...], gelişmeye de devam eden bir sürece" (B.Ç.) işaret eder. Bir başka deyişle bu süreç, kedilerin ve insanların "birbirini okuyan ve bu sayede de eylemlerini biçimlendiren özneler" (Maurstad ve diğerleri, 2013, s. 328) olmalarını anlatır. Buna göre karakter meselesi ve birlikte yaşama hem doğakültürlere hem de kedilerin ve insanların birbirlerine karşılık, etki üretebildikleri başka türden bir ilişki imkânına somutluk kazandırır. Bu imkânı kuran ise ne kedi gibi hissetme ne de "kürk içindeki insan" (Haraway, 2008, s. 67) olarak kedi ve insan arasındaki aynılık iddiasıdır. Bunların yerine, "[g]ünün sonunda başlangıçta olduğundan daha fazlasını bilmeyi gerektiren merakın sarsıcı yükümlülüklerine tabi hale gelme" (Haraway, 2008, s. 36) karşılıklılığı mümkün kılar. Burada aktarılan anlatılar da merak duyma yükümlülüğü ile "bakışı bakışla karşılama, yanıtlamayı, muhatap olmayı ve sorumlu olmayı öğrenme ilişkisinin" (Despret, 2019, s. 35) bir parçasıdır. Haraway'a (2008, s. 19) göre yoldaşlığı ve türleri bir araya getiren bu sorumluluk ilişkisi, birlikte oluş dünyasına girmektir.

Görüşmecilerden G.Y. de kedisinden bahsetmeye, "Reçel'in inanılmaz bir karaktere" sahip olduğunu söyleyerek başladı. Yer yer "cool", "mesafeli" diye nitelediği karakteriyle, on yıldır birlikte olmalarına rağmen bir kez olsun kucağına gelmediğini belirterek, Reçel'in pek de sevgiyle alakası olmadığını söylüyordu. G.Y.'ye göre bu, çevresindeki arkadaşlarından farklı bir deneyim yaşamasına neden oluyordu. Arkadaşlarının kedileriyle olduğu gibi temas ile görünür hale gelen bir

sevgiyle olmasa da Reçel ile aralarında “güçlü bir iletişim” vardı. G.Y. bu iletişimi kuran şeyin, “yıllardır gözleyerek Reçel ile birlikte sınırları öğrenme”si olduğunu ifade emiştii:

Onun da bir sınırı var, onun da alanına saygı göstererek, anlayarak... İşte ne bileyim, izliyorsunuz, bakıyorsunuz, ne anlatmaya çalışıyor. Bir şekilde anlatmaya çalışıyor hani yani. O bana söylüyor esasında nasıl olması gerektiğiyle ilgili... [...] Yıllardır gözleterek, gözleyerek yaklaşmak işte... O da öyle aslında, o da beni kontrol ederek, tartarak hareket etti hep. O da böyle bir iletişim kurmaya çalışıyor.

Ne düşünüyor olabileceği, neyi önemsiyor olabileceği, neyi erişilebilir kıldığı, hareketlerinin ne anlama gelebileceği konusunda (Haraway, 2008, s. 20-22) G.Y.’nin merak duymasını, ona karşılık vermesini, cevap üretmesini mümkün kılan sorumluluk ilişkisinin açık bir örneği olarak yorumlamak mümkündür. “Sınırları öğrenme” diye tarif ettiği gibi, Reçel’in ihtiyaçlarına, isteklerine yine Reçel’in kendi sınır ve kurallarını “keşfederek” cevap vermeyi, karşılık üretmeyi öğrendiğini anlatırken G.Y., bunun kedilerle yaşamaya özgü bir şey olduğunu da ekliyordu. Aslında görüşmecilerin geneli, kedilerin korumakta ısrarcı oldukları kendi sınırları, kuralları olduğundan bahsediyordu. Örneğin, Paşa’nın yanı sıra Goofy adında bir köpekle de evi paylaşan İ.Ö.’nün, “köpeğin bir ay sonra gözünde Tanrısın, her dediğini yapacak, ama kedi öyle değil, onun suyuna gitmek gerekiyor” dediği veya E.Y.’nin “kedi biraz farklı, kediyle yaşamak için kediye çok uyum sağlamak gerekiyor. Eğitmek mümkün değil, kediyle uzlaşılabilir en fazla” diye ifade ettiği gibi, kedilerin ve insanların birbirini tanıması, eylemlerini birbirine göre düzenlemesi karşılıklı bir anlaşma da gerektirir. Yazının devamında ele alacağım gibi bu, sadece insanların değil, aynı zamanda kedilerin de muhatap olmayı, yanıt vermeyi öğrendiği anlamına gelir.

“Uzlaşma”

Görüşmeciler, yukarıda da bahsettiğim gibi, kedilerle birlikte yaşamayı hep “çok farklı”, “bambaşka bir şey” diye nitelendiriyorlardı. Kedilerle yaşamayı diğer evde bakılan hayvanlarla yaşamaktan farklı kılan ise, kedilerin sınırlarının veya kurallarının olması, daha da önemlisi sınırlarının, kurallarının eğitim veya yasaklarla ortadan kaldırılmasına kedilerin pek de yanaşmamalarıydı. Diğer yandan görüşmecilerin de birlikte yaşadıkları kedilerden uymalarını bekledikleri bazı kuralları, sınırları vardı. Tarafların birbirlerinin kişiliklerini çözdükçe görünür hale

gelen bu sınırlar veya kurallar, yine birlikte yaşama ilişkisi içinde öğrenilen bir anlaşma temelinde ele alınıyordu. “Uzlaşma” diye adlandırılan bu süreğiden anlaşmaya varma çabası, daha yerinde bir ifadeyle müzakere, birlikte yaşamının bir “eşitlik ve karşılıklılık düzenine ait olduğunu” (Despret, 2019, s. 97) tekrar ederken, bu düzenin nasıl işlediğini de ortaya koyar.

Görüşmeciler, aslında karakter meselesiyle anlatmaya başladıkları kedilerle yaşamaya özgü olarak görülen bu durumu, gündelik pratiklerden örneklerle detaylandırıyorlardı. Görüşmecilerin geneli tarafından başvuru bu örneklerin başında ise, sevme eylemi etrafındaki etkileşim yer alıyordu. Çünkü anlatılanlara göre, kedilerin sınırlarını en keskin biçimde ortaya koyduğu yer burasıydı. Örneğin N.H., bu meseleyi şu cümlelerle ifade ediyordu: “[H]em seven ama bir yandan da kendi sınırlarını çok koyan bir kedi Düdük. O beni severse sevişebiliriz[.] Ben onu seversem başlatamam gibi, çok böyle sınırları çok nettir.” Çalışmayı yürüttüğüm zamanlarda, henüz üç-dört aydır birlikte yaşadıkları Fındık’tan bahsederken S.Y., biraz hayal kırıklığına uğradığını söylemişti: “Fındık, çok sıcak kanlı bir kedi değil. Seveyim diyorum, kendi isterse. [...] Koynumda uyusun istiyorum ama o hiç gelip de koynumuzda yatmıyor. Yanımızda yatarsa da ayakucunda... Kendine göre davranıyor bu konuda.” Her ne kadar Fındık’ın kurallarıyla karşı karşıya kalmasını ilkin bir hayal kırıklığı olarak ifade etse de S.Y., zamanla orta yolu bulduklarını da anlatmıştı. “Mesela çok dikkat ederim, ‘miyav’ dediği zaman [...] mutlaka bir ses, ‘kızım!’, karşılık verme ihtiyacı hissederim. [...] Mesela onunla konuşacağım, çömeliyorum[.] Aslında belki önemsiz, ama bence önemsiz değil. [...] Çömeldiğimde yaklaşıyor o anda, fark ediyorsun. [...] Aramızda duygusal bir şey oluyor.” Bu ifadeler, S.Y.’nin muhatap olmayı, yanıtlamayı öğrenme ilişkisi içine çekildiğini gösterir, ayrıca hem kendisinin duygularını hem de Fındık’ın duygularını birbirine açtıkları etkileşimi görünür kılan bir sahneyi betimler (Smuts, 2007, s. 137). Tarafların duygularını birbirine iletmeye yarayan araçlar, kimi zaman “miyav”/“kızım” gibi sesler veya belli tonlamalarla kelimelerdir. Kimi zaman ise, “çömelleme”, “bakma”, “göz kırpma”, “dokunma”, “bir duruş” ile araç, bedendir. Smuts (2007, s. 136-137) bunların hepsini, türler arası dilin en önemli parçası olarak gördüğü “bedenselleşmiş iletişim (*embodied communication*)” başlığı altında bir araya getirir.

Mesela böyle göz göze geliyoruz. O bana bakıyorsa, ben de ona bakıyorum uzun uzun. Göz kırıyor. Mırlamaya başlıyor hemen. [...] ‘Ceviz gel’ diyorum, bir anda kalkıp geliyor hemen. [...] Ama Ceviz’i böyle tutup sevemezsin. Onun kendi yerleşmesi lazım. Böyle

duracaksın, yerleşecek, işte kafasını, şuralarını sevebilirsin. Bütün kuralları o belirliyor yani[.] [...] Göbeğine dokunulmasından hoşlanmıyor, ben dokunduğumda bana kızması... Ama şöyle bir kızıyor: Önce bir bakıyor, ‘bunu yapmanı istemiyorum’ diye, ben devam edersem patisini şöyle bir yalandan vuruyor ve daha da kızdırıyorsam tabi ki ‘hak ettin’ deyip ısırtıyor. Ama o toleransı bana gösteriyor olması, birbirimizi tanıdığımızı gösteriyor diye düşünüyorum (Z.K.).

Hem Z.K.’nin hem de Ceviz’in karşılıklı bakmayla, sesler ve onlara verilen cevap, yani bedenselleşmiş iletişim aracılığıyla duygularını birbirine iletmeleri ile başlayan bu etkileşim, tarafların katılmayı kabul ettikleri bir etkileşim halini alarak devam eder. Bu etkileşime anlamını ve varlığını veren, karşılıklı bir anlaşmadır (Despret, 2019, s. 97). Z.K.’nin dediği gibi tarafların birbirini tanıyarak ve birlikte yarattıkları bir karşılıklılık ile inşa olan bu anlaşma, en başta rızayı gerektirir. Sınırlarını ve kurallarını eğitim veya yasaklarla değiştirmeye kapalı olduğu söylenen kedilerin ancak razı oldukları anlatılıyordu. Hatta E.Y. bunu, “kedilerle yaşamak, rızanın nasıl pratiğe döküldüğünün en somut örneği” diye ifade etmişti. Görüşmelerdeki kedilerin hepsi gibi Ceviz de en başta kendisinin sevilmesine rıza gösteriyordu. Ayrıca, rızanın devamlılığı bir dizi kuralın da kabulüne bağlıdır. Bu örnekte olduğu gibi, Ceviz kurallarını, yani nasıl ve hangi şartlarla sevmek istediğini Z.K.’ye iletir, ancak Ceviz’in göbeğini severek mesela Z.K, bu kurallardan bazılarını ihlal eder. Burada artık çatışan arzuların müzakeresi devreye girer (Smuts, 2007, s. 137). İkisini, bir eşitlik ve karşılıklılık düzenine ait kılan da uzlaşmadır: Belli kurallardan bir yere kadar taviz verilir, belli kurallar ihlal edildiğinde verilen karşılık haklı bulunur ve şartlar üzerinde anlaşmaya varılır.

Anlaşmanın şartları değişebilir, bu anlamda uzlaşma dinamiktir. Şartlar bazen öznelere göre değişir. Önceki bölümde de bahsedildiği gibi, kediler ile evin diğer üyeleri arasındaki ilişkiler birbirinden farklıdır. Bu farklılığa, her bir ilişkiye göre farklı farklı biçimlerde kurulan farklı farklı anlaşmalar eşlik eder. Sevme eylemi bağlamında örneğin H.Ç., Sombra’nın hem kendisiyle hem de evin diğer üyeleriyle olan ilişkilerinden bahsetmişti. Sombra sadece H.Ç.’nin kendisini sevmesine müsaade ediyordu. “[G]elip kafasını sürterek, selamlama” ile H.Ç.’ye rızasını gösteren Somra, diğerlerinin kendisine dokunmaları konusunda bile gönülsüzdü. Sabah uyanır uyanmaz, H.Ç.’nin yanından kalkıp ona mamasını verecek kişinin yanına gittiğindeyse işler değişiyordu. Mama karşılığında rıza kuruluyor, bir orta

yol bulunuyor, anlaşma gerçekleşiyordu; Sombra, en azından okşanmaya izin veriyordu.

Uzlaşmanın dinamik olması, uzlaşmayı mümkün kılan şartların sadece ilişkide olunan önelere göre değişmesi anlamına gelmez. Birlikte yaşama, uzun vadeli bir ilişkiler bütünüdür. Zamanla koşullar değişebileceği gibi, öneler de değişir, dönüşür. Uzlaşma da bu değişim ve dönüşümlerle beraber yeniden tesis edilir. Ayrıca uzlaşma, her zaman bu kadar sorunsuz olmayabilir. Örneğin M.Ö. ile Balım yaklaşık altı yıldır birlikte yaşıyorlardı. Bu birliktelikten söz ederken M.Ö., Balım ile yaşamanın adeta bir “güvenlik tehdidiyle yaşamak” olduğunu da söylemişti. Çünkü Balım, zaman içinde birlikte yaşamayı zorlaştıran bir şekilde epey değişmiş:

Balım böyle sakin, sevecen falan bir kedi hiçbir zaman olmadı. Ama 2018’de galiba, [...] bir dönem Balım delirdi, yani gerçek anlamda ve bana bir anda inanılmaz saldırmaya başladı. Ama yani hiçbir sebep yokken, takipli bir saldırma. Böyle hani kaçıyorum odaya falan kapıyorum kendimi, odanın kapılarını tırmalayarak bekliyor. İşe gideceğim mesela evden çıkamıyorum çünkü kapıda beni bekliyor, bağıyor falan. [...] Mesela tuvalete gideceğim, koltukta oturuyorum, gidemiyorum tuvalete çünkü bekliyor ve kalkarsam tırmalıyor, çok kötü saldırıyor böyle yani. [...] Ellerim, bacaklarım böyle baştan aşağı kanıyor. Aşırı korkuyorum, evde tuvalete gitmeye korkuyorum. Ne oldu da böyle oldu bilmiyorum, ekstra bir sebep yok. [...] Veterinerler, hayvan psikologları, [...] bitkilerle yapılan bir tedavi yöntemi var, öyle bir şey denedik. İlaç kullandı, ama ilacı içeremiyorum, onu içirirken yine saldırıyor falan. [...] Hepsini denedim, bir işe yaramadı. [...] Neyse benim evim giriş katı, bahçeye falan bakıyor. Bahçe böyle arabaların falan geçmediği kocaman, çok güvenli... [...] Saldırganlaştığı zaman dışarı çıkarıyorum. [...] Bir iki saat dışarıda kalıyor, sakinleşince alıyorum. Bahçeye çıkmak, gezmek, herhalde birilerini dövmek falan iyi geldi ona. [...] İnsanlar, “bunu kimse yapmaz” falan diyor, evet çok zor. Ama benim doğrum şey, bırakamazsın, işte ne bileyim atamazsın. Bir orta yol bulmak lazımdı, biz orta yolu ancak böyle bulabildik.

Burada, taraflar birbirinden ayrı kalarak uzlaşmaya varırlar. Ayrı kalmak, karşılıklılığın, aralarındaki bağın kopması, ilişkinin sonlanması ya da askıya alınması değildir. M.Ö. ile Balım birbirinden ayrı kaldığında da hala birbirine oldukça bağlıdır. Balım sakinleşip ardından her seferinde eve döndüğünde,

M.Ö.'nün ifadeleriyle “gır gır gır falan yatıp sevimli ister”. Bu örnek, birlikte yaşamamanın her zaman keyifli, eğlenceli olmadığını, karşılıklı pek çok eylem ve duyguyu içerdiğini gösterir. Ayrıca M.Ö. ile Balım'ın ilişkisi bize, orta yolu bulmak ne kadar zor olursa olsun, birlikte yaşamamanın ancak uzlaşma ile mümkün olduğunu açık bir biçimde anlatır.

Sevme eylemi etrafındaki örneklerden sonra görüşmeciler, kedilerin kural ve sınırlarında nasıl ısrarcı olduklarını ve uzlaşmanın birlikte yaşamak için kaçınılmaz olduğunu gündelik rutinlerden örneklerle anlatmaya devam ediyorlardı. Gündelik rutinler, aynı mekânı; evi paylaşmayı öne çıkaran pratiklerdendir. Her ne kadar günün büyük bir bölümünü uyuyarak geçiyor olsalar da kediler, evde oldukça etkili bir yer tutarlar. Öyle ki bu yeri, görüştüğüm kişilerin geneli, S.P.'nin “ev onun evi, aslında biz onun evinde yaşıyoruz” ifadeleriyle benzer bir biçimde dile getirmişti. “Günde beş vakit namaz kılan bir insanla, işte cumartesi günleri hiçbir aktivitede bulunmayan birinin yaşamları çok farklı. [...] Ona benzer bir şekilde kediyle yaşayan insanların rutinleri, yaşamayan insanlara göre değişiyor.” (E.Y.) ifadesinin de anlattığı gibi, bir kediyle veya kedilerle birlikte yaşamak, gündelik rutinler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Hatta görüşmeciler gündelik rutinelere ilişkin örneklerinde, bu rutinleri belirleyenlerin kediler olduğundan bahsediyorlardı. Çünkü anlatılanlara göre, arzu, talep ve “keyifleri” (Z.T.) konusunda oldukça ısrarcı olan kediler, neyi arzuluyor, neyi talep ediyorlarsa hemen “yerine getirilmesini” (M.Y.) bekliyorlardı. Bu anlamda kediler, “yine kendi kurallarıyla geliyor”lardı (R.K.). Günün ilk mamasını almak üzere birlikte yaşadıkları kişileri, örneğin ayakları ısırıp ya da burunlara vurup veyahut saçları kemirip uyandıran, böylece de günü başlatan kedilerdi. Mama yani beslenme gibi oyun oynamak da kedilerin talepleri arasındaydı ve günün belli zamanları oyuna ayrılmalıydı. Buna göre mama saatleri, oyun vakitleri, “birlikte takılma zamanları” (E.T.) gündelik rutinlerin birer parçasıydı. “Saat on ikiye doğru koridora çıkıp ‘yatmıyor muyuz’ diye beklemesi” (N.H.) ile günü bitiren de kediler olabiliyordu. Kısaca, gündelik rutinler kedilerin beklentileri ve bu beklentilere cevap verilmesi etrafında oluşturuluyordu. Görüşmeciler, kedilerin beklentilerine, kedilerin istedikleri zamanda cevap vermeyi ve günü bunlara göre planlamayı zorlayıcı bulmadıklarını ifade ediyorlardı çünkü onlara göre bu, bir sorumluluk ilişkisinin gereği idi. Bu çerçevede, gündelik rutinlerde belirleyici olanın tek tek öznelerden ziyade, öznelerin ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Burada kediler, müzakereye pek açık olmasalar da taviz vermeye yanaşmasalar da taraflar nihayetinde şartların kabulünde anlaşılır. Görüşmecileri, rutinler konusunda kedilerle uzlaşmaya götüren, sorumluluk ilişkisi

yani birlikte yaşamanın kendisidir. Bu durum, R.K.'nin gündelik rutinler bağlamındaki sözleriyle şöyle de ifade edilebilir: “Kedi geliyor ve kurallarını kendisi koyuyor ve garip bir şekilde herkes gönüllü, razı oluyor. Bir şekilde ‘tamam, öyle yapalım bundan sonra’ diye kabul ediyor. Çok garip, sanki büyüü bir şey. [...] Ama bence bu, [...] kedi ilişkisinin temeli.”

Sadece gündelik rutinlerde değil, evi paylaşmayı vurgulayan daha pek çok durumda kediler oldukça etkilidir. Örneğin evi bir kediyle veya kedilerle paylaşmak, mekânın düzenlenmesinde ve kullanımında da belirleyicidir. İlk kez gittiğimiz bir evde, bir kedinin yaşayıp yaşamadığına dair önceden herhangi bir bilğimiz olmasa da o evde bir kedinin de yaşadığını hemen anlayabiliriz, üstelik bunu kediyi bizzat görmeden yapabiliriz. Mama kapları, tırmalanmış koltuklar ve sandalyeler, yırtık tüller, tabi ki etrafta uçuşan ve bazı yüzeyleri kaplamış tüyler, ayrıca yerde oyuncaklar, cam ve kalorifer önlerinde küçük yataklar veya yatak yerine geçecek örtüler... Hatta bazen evin içine girmeden de o evde bir kedinin veya kedilerin yaşadığını anlamak mümkün olabilir. Örneğin B.B., bahçe içindeki iki katlı müstakil evlerden oluşan bir sitede yaşıyordu. B.B.'nin evi, bu sitedeki diğer evlerden hemen ayrılıyordu. Eve ait bahçenin her yanına yayılmış çok sayıda mama kabı vardı. Evin bir duvarında, ikinci kattaki balkona erişmeyi mümkün kılacak şekilde duvara monte edilmiş raflar bulunuyordu. Bu rafların kedilerin balkona ve oradan da evin içine ulaşması için yapılmış bir tür merdiven görevi gördüğünü anlamak pek de zor değildi. Kedilerin kaçmalarını, düşmelerini önlemek için camlara ve balkonlara tel veya file yaptıran birçok görüşmeci vardı. Tedbir amaçlı düzenlemeler kadar, dekorasyonda da evin kedilerle paylaşılmakta olduğunu hesaba katmak önemliydi. B.Ç.'nin, “Bir şey beğendiğimizde, Miyu bunu kesinlikle parçalar diye düşünüyoruz, sürekli bunları düşünerek bir şeyler edinebiliyoruz. Ya da bazı çok beğenerek alıyoruz ve onun gözlerimizin önünde yıpranışını izliyoruz” dediği gibi birçok görüşmeci, kediyle yaşamanın bazı şeylerden feragat etmeyi gerektirdiğini söylüyordu: “O koltuk tırmalanacak, hiçbir şey yapamazsın, kabul etmen lazım” (Y.D.). Kedi(ler) ile paylaşılan bir evin düzenlenişi, kullanımı sadece tedbir amaçlı düzenlemelerle, eşyaların yıpranmasını kabul etmekle ya da örneğin mama kaplarının nerede duracağına karar vermekle sınırlı değildir. Burada da oldukça baskın bir role sahip olan kedilerle anlaşmanın; orta yolu bulmanın gerekliliği vurgulanıyordu. Yatıp uyuyacağı veya vakit geçireceği yerleri kedilerin kendilerinin seçtikleri anlatılıyordu; yataklar ya da yatak yerini tutan örtüler de aslında buna göre konumlandırılıyordu. İş, vazolar veya biblolar gibi süs eşyalarının nerede duracağına geldiğindeyse, kedilerle anlaşmanın kaçınılmaz olduğu

söyleniyordu. S.Y.’nin, “Yeni bir şey mi aldım, önce götürüp Fındık’a veriyorum. Çünkü direkt ben onu uygun bulduğum yere koyarsam, orda bırakmayacak, hemen aşağı... Önce o hevesini bir alsın. Koklar, bakar. Bir süre sonra yüzüne bakmıyor, ‘al bunu artık ne yaparsan yap’ yani.” diye anlattığı gibi, kimi zaman dekorasyonda kullanılacak yeni eşyalar kedinin onayına sunuluyordu. D.D. ise, “Biz ona alışana, o bize alışana kadar çok vazomuz kırıldı. Aslında yapmasını istemediğim şeyleri biliyor, çok çabuk öğreniyor ama pek aldırış etmiyor. Böyleyken ısrarlı davranmak gerekiyor, kararlı davranırsan yapmaması gerektiğini anlıyor. [...] Birlikte yaşamayı öğrendik, her iki taraf da.” dediği gibi kimi zaman da birlikte yaşama ile beraber kediyi ikna etme yolları da öğreniliyordu. Her kedinin birbirinden farklı karaktere sahip olması ile bağlantılı bir biçimde orta yolu bulmak farklı durumları, farklılaşan eylem biçimlerini, uygulamaları izle de görüşmecilerce aynı mekânı paylaşmayı vurgulayan örneklerden biri olarak kullanılan evin düzenlenişinde de uzlaşmanın esas olduğu öne çıkıyordu.

Benzer anlatıları, evin kullanımına ilişkin örneklerde de görmek mümkündür. Görüştüğüm kişilerden sadece H.Ç., evde kedi için “girilmez bölge” olduğundan bahsetmişti: “Annem salonu kilitliyor, oraya aşırı özen gösteriyor. Beni bile sokmaz. Aslında Sombra oraya girmeyi çok istiyor ama gerçekten orası hiç kimsenin girmediği yer; ‘misafir odası’ denir ya”. Geri kalan görüşmecilerse, kedilerin evde istedikleri her yere girip çıkabildiklerini söyleseler de “mutfak tezgâhı” taraflar arasında çetrefilli bir meseleydi. Görüşmecilerin geneli, ev içinde hayvanların kirlilik olarak görülmesine ilişkin yaygın kabul ile bağlantılı bir şekilde, kedilerin mutfak tezgâhına çıkmalarını istemiyordu. N.H. bunu, “Bu öğrenilmiş bir şey bende. Annem görür de laf eder korkusu mesela, gelen arkadaşım rahatsız olur. [...] Dışarıya oynadığım bir kural sanırım” diye açıklıyordu. Diğer görüşmeciler de N.H. ile benzer kaygıları dile getiriyorlar ve onlar da bu “kuralı”, doğrudan “yasak” diye ifade etmiyorlardı, çünkü burada da tekrarladıkları gibi, “kedilerde yasak bir işe yaramıyor”du. Örneğin N.H., mutfak tezgâhına çıkmama kuralını “oturttuklarını” söylüyordu; çıkmasını istemediğini bildiğinden Düdük, mutfak tezgâhına çıkmıyordu ama görünen o ki anlaşma, sadece belli zamanları kapsıyordu. N.H. “Evde olmadığımda, çıktığını, gezdiğini anlayabiliyorum” dediği üzere, bu zamanlar N.H.’nin evde olduğu zamanları kapsıyordu. Buna göre Düdük, N.H.’nin görebileceği zamanlarda mutfak tezgâhına çıkmama kuralına uymayı kabul etmişti. Bu örnek, kedilerin de birlikte yaşadıkları kişilere, onların istek ve kurallarını karşılık vermeyi, yanı zamanda bunlara göre eylemde bulduklarını anlatır. Bir diğer görüşmeci ise, tezgâhı paylaşarak uzlaşmaya vardıklarını anlatmıştı: “Ben o

kuralı koymaya çalışarak, bir üre sonra tezgâhtan bir 30-40 cm. feragat ettim. Çünkü en son şey şeklinde çözdü olayı Çitil, ‘tezgâhın bir kısmını ben kullanayım’ diye. O, o kısma çıkıyor” (E.Y.). Birlikte yaşama, sadece insanların değil kedilerin de kendi arzu, istek, kural ve sınırlarıyla katıldıkları bir ortak inşadır. Bu gündelik, sıradan pratiklere ilişkin örneklerin –sevme eylemine ilişkin örneklerde de olduğu gibi- bize gösterdiği, tarafların arzu, istek, kural ve sınırlarının çatışmasına yönelik çözüm tarzının uzlaşma olduğu, dolayısıyla da birlikte yaşamının uzlaşmaya dayandığıdır.

Uzlaşmanın, diğer ev hayvanlarından ziyade kedilerle yaşamaya özgü olduğunu söyleyen görüşmeciler ayrıca, her ne kadar evin bir bireyi, çocuğu gibi görülseler de kedilerle yaşamının, bir veya daha çok insanla beraber yaşamaktan da farklı olduğunu ifade ediyorlardı. Bu fark, türler arası bir farka işaret eder. Türler arası bu farktan görüşmecilerin geneli, B.Ö.’nün “aslında aynı dili konuşmadığın, sana benzemeyen, yani hani ne bileyim, farklı bir tür, [...] canlıyla ortak bir yaşam kuruyorsun. [...] Hani kendi türünden, parantez içinde söylüyorum, kendi türünden olmayan bir canlıyla yaşamak ve hani böyle anlaşmak...” ifadeleriyle benzer bir şekilde dile getiriyorlardı. “Konuşma olmadan” (H.Ç.), örneğin “göz göze gelmek” (B.B.) gibi bedenselleşmiş bir iletişimin mümkün olmasıyla kimi zaman “inanılmaz” (B.Ö.) diye nitelenen türler arası karşılaşmanın veya birlikte yaşamının birçok şeyi değiştirdiğini de anlatıyorlardı. R.K.’nin “yeni bir gözlükle görmeye başlamak” diye tarif ettiği bu değişim, “insana” ilişkindir. B.B., “insan olarak” onu o yapanın, oluşturanın bu türler arası karşılaşma olduğunu söylemişti:

Herkesin farklı bir hikâyesi var. Ben bir kediyle tanıştım, herkes farklı yollarla tanışıyor hayvanlarla, herkesin farklı deneyimleri oluyor. [...] Kimisi belki köpekle, kuşla... [...] Ama bu olmadan sanki bir parça eksik oluyor. Puzzle’in bir yeri boş olur. Çünkü mesela anneyi kardeşe ya da başka bir şeyle telafi edemezsiniz. [...] Bizim de insan olarak tamamlanabilmemiz için böyle bir tanışmaya, iletişimde olmaya, [...] ihtiyacımız var, bunun yeri başka bir şeyle telafi edilmiyor. [...] Farkında değiliz belki, ancak o zaman anlıyorsun, işlerin hep bizim düşündüğümüz gibi olmadığını, şimdi ben her şeyi görüyorum, duyuyorum mesela...”

Son olarak, birlikte yaşamayı bir eşitlik ve karşılıklılık düzenine ait ilişkiler bütünü olarak betimlerseler de görüştüğüm kişiler, bu ilişkilerin hiyerarşiden tamamen arınmış olmadığını da dile getiriyorlardı. Kısırlaştırma, bu konu hakkında

konuşurken verilen örneklerin başında geliyordu. Bir kişi hariç görüşmecilerin hepsi birlikte yaşadıkları kedilerin kısırlaştırma operasyonu geçirdiklerini söylemişti. Görüşmeciler tarafından “rıza” bağlamında ele alınan kısırlaştırmanın, kedilerin bedenleri üzerinde “aslında bir çeşit tahakküm” anlamına geldiği anlatılıyordu. “Ona ait bir şeyi, ona sormadan elinden almak” olarak görülen kısırlaştırmanın, “sağlık” için ve “bakıma ihtiyacı olan o kadar çok kedi varken” (Ö.A.) bir gereklilik olduğundan uygulandığı söyleniyordu. Ev içi ile sınırlandırılmış bir hayat veya görüşmeciler tarafından “fiyat”, “tavsiye”, “sağlıklı” gibi kriterlere göre belirlenen beslenme düzeni ile anlattıklarıyla görüşmeciler, kedilerin yaşamlarını nasıl asimetrik olarak etkilediklerinden de bahsediyorlardı.

Sonuç

Paylaşılan bir mekân olarak evde kurulan insanlar ve kediler arasındaki ilişkileri konu edinen bu çalışmaya, insan-hayvan ilişkilerini kategorik bir tartışma şeklinde ele alan yaklaşımları sorunsallaştırarak başladım. İnsanı hayvandan veya hayvanı insandan kategorik olarak ayırmaya çalışmaktan ziyade, insanlar ve kedilere odaklanarak, bu iki taraf arasındaki ilişkileri merkeze alan anlatıları takip etmeye ve bu bağlamda bir tartışma ortaya koymaya çalıştım. Bu çalışmada yer alan anlatılar, kediler ile insanlar arasındaki aynı evde yaşamaya dayanan, gündelik ilişkilerin, her iki tarafın da aktif katılımıyla birlikte kurulan, şekillendirilen ve sürdürülen bir ilişki olduğunu gösterir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda kediler ile kurulan ilişkiler betimlenirken, karşılıklılığı esas alan “birlikte yaşama” ifadesi öne çıkmaktaydı. Bu bağlamda, kediler ile insanların ilişkilerine bakarken ele aldığım konulardan ilki, bu ifadenin ne anlama geldiği, bu ifade ile ne tür eylemlerin, uygulamaların, deneyimlerin anlatıldığıydı. Çalışma boyunca analitik-kavramsal bir araç olarak da kullandığım birlikte yaşama, kedilerin de insanlar gibi fail olarak kabul edildiklerini ifade eder. Bu bağlamda anlatılarda ortaya konulan birlikte yaşamaya ilişkin pratikler ve deneyimler, doğa-kültür, insan-hayvan, özne-nesne gibi ikiliklerin aslında nasıl iç içe geçmiş olduklarını göstererek, bu kategorik ikiliklerin ötesine geçmenin mümkün olduğunu da ortaya koyar. Kedilerin ve insanların birbirlerini nasıl etkilediklerini, birbirlerine nasıl uyum sağladıklarını ve karşılıklı bir ilişkiyi nasıl inşa ettiklerine ilişkin anlatılarda, belli temalar vurgulanmaktaydı. Analizin temel öğeleri olarak ele aldığım bu temalar, birbirinden bağımsız olmanın aksine, bir arada bulunan, birbiriyle bağlantılı bir biçimde birlikte yaşamaya özgü belirli dönüm noktalarını ve deneyimleri içeriyordu. Bu

temalardan “bağ kurmak” ve “karakter meselesi”, yerleşik kategorik ikiliklerin ötesine geçme imkânına somutluk kazandıran örnekler olarak ele alındı. Kediler ile insanların ilişkilerine bakarken ele aldığım konulardan ikincisi ise, diğer türlerden ziyade kediler ile birlikte yaşamının ayırt edici özelliklerinin neler olduğu ve bunların nasıl ilişkilenebileceği geliştiği idi. Birlikte yaşamaya ilişkin bir diğer tema olan “uzlaşma” da buraya devre giriyordu. Kedilerin de insanlar gibi arzuları, istekleri, sınırları ve kuralları olduğunu vurgulayan uzlaşma, kedilerle birlikte yaşamının bu arzu, istek, kurallar ve sınırlar konusunda da orta yolu bulmanın, anlaşmaya varmanın gerekliliğinin ifadesiydi. Birlikte yaşamının, diğer temalarda olduğu gibi bir karşılıklık düzenine ait olduğunu anlatan uzlaşma ile ayrıca, bu düzenin nasıl kurulduğunu, sürdürüldüğünü ortaya koymayı hedefledim.

Çalışma boyunca, birlikte yaşamının sadece merhamet, şefkat gibi duyguların yön verdiği veya salt sevgi temelli bir ilişkiyi ifade etmediği de gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, her ne kadar çalışmanın odağı ile uyumlu bir biçimde karşılıklılığı esas olan yakın, hiyerarşiden uzak örnekleri öne çıkarsa da birlikte yaşama asimetrik güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Kısırlaştırma ve kedilerin beslenme düzenleri ile insanların kedilerin yaşamlarına olan asimetrik etkilerine de değinilmiştir. Son olarak, ele alınan bu temel meselelerle de doğrudan bağlantılı bir biçimde bu çalışmanın, hem insanın dünyayla kurduğu ilişkilerin ve bu ilişkilerde işgal ettiği konumun sorgulanmasına hem de çoktürlü etnografinin sunduğu imkânların tartışılmasına katkıda bulunmayı amaçlayarak oluşturulduğunu eklemek gerekir.

Kaynakça

- Adams, C. J. (2013). *Etin Cinsel Politikası* (G. Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agamben, G. (2020). *Açıklık – İnsan ve Hayvan* (M. M. Çilingiroğlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ağın, B. (2020). *Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu*. Ankara: Siyasal Kitap.
- Berger, J. (2017). *Hayvanlara Niçin Bakarız?* (C. Çapan, Çev.). Ankara: Tudem Yayın Grubu.
- Braidotti, R. (2018). *İnsan Sonrası* (Ö. Karakaş, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Burgan, E. (2017). Çoklu Türler Etnografisi: Yüz Yüze Bir Araştırma İmkânı Üzerine Düşünceler. *Moment Dergi*, 4(1), 115-134. DOI: 10.17572/mj2017.1.115134

- Burgan, E. ve Öztürk M. (2020). "Saklanmış Kadınlar"dan "Saklanmış Hayvanlar"a ve Tersi: Türler Arası Karşılaşmalarda Feminist Yöntem. E. Erdoğan ve N. Gündoğdu (Eds.). *Türkiye'de Feminist Yöntem* içinde (s. 207-231). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelik, E. E. (2017). İnsan ve Sonrası. *Felsefi Düşün-Akademik Felsefe Dergisi*, 9, 39-45.
- Çelik, E. E. (2019). Antroposen ve Posthuman İnsan Çağı'nda İnsan Sonrası Olmak. *Cogito*, 95-96, 145-160.
- Descola, P. (2013). *Doğa ve Kültürün Ötesinde* (İ. Yerguz, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Despret, V. (2019). *Doğru Soruları Sorsaydık Hayvanlar Ne Söyledi?* (A. N. Bingöl, Çev.). İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike: Kirilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi* (E. Ayhan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ergin Zengin, S. (2017). *Öznedenden Nesneye: Söylem Analizi Üzerinden Hayvanın Değişen Statüsü Hakkında Bir İnceleme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Feenberg, A. (1991). *Critical Theory of Technology*. New York: Oxford University Press.
- Fudge, E. (2014). *Pets*. London ve New York: Routledge.
- Gell, A. (1998) *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Gruen, L. (1994). Dismantling Oppression: In Analysis of the Connection between Women and Animals. A. N. Jaggar (ed.). *Living with Contradictions: Controversies in Feminist Social Ethics* içinde. (s. 60-90). Boulder: Westview Press.
- Güçlü, Ö. (2020). İstanbul'un Sokaklarında Türler Karşılaştığında: Kedînin Temizliği, Taşkafa'nın Hayaleti. A. Aykan (Ed.). *Şehir ve Hayvan* içinde (s. 131-146). İstanbul: Metis Yayınları.
- Haraway, D. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, D. (2008). *When Species Meet*. Londra: University of Minnesota Press.
- Haraway, D. (2010). *Başka Yer* (G. Pular, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Hart, K. (2020). Empatinin Kültürel Boyutları Üzerine: Sokak Hayvanları ve İstanbul. A. Aykan (Ed.). *Şehir ve Hayvan* içinde (s. 91-130). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ihde, D. (1993). *Philosophy of Technology: An Introduction*. New York: Paragon House.
- Irvine, L. (2004). *If You Tame Me: Understanding Our Connection with Animals*. Philadelphia: Temple University Press.
- Kirksey, E., Schuetze, C. ve Helmreich, S. (2014). Introduction: Tactics of Multispecies Ethnography. E. Kirksey (Ed.) içinde, *Multispecies Salon* (1-24). Durham, N. C.: Duke University Press.
- Kirksey, S. E. ve Helmreich, S. (2010). The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology*, 25(4), 545-576. DOI:10.1111/j.15481360.2010.01069.x
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. New York: Oxford University Press.
- Latour, B. (2008). *Biz Hiç Modern Olmadık: Simetrik Antropoloji Denemesi* (İ. Uysal, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Latour, B. (2021). *Toplumsal Yeniden Toplama: Aktör-ağ Teorisine Bir Giriş* (N. Bingöl, Çev.). İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Maddox, J. (2020). The Secret Life of Pet Instagram Accounts: Joy, Resistance, and Commodification in the Internet's Cute Economy. *New Media & Society*, 1-17. DOI: 10.1177/1461444820956345
- Maurstad, A., Davis, D. ve Cowles, S. (2013). Co-being and Intra-being In Horse-Human Relationships: A Multi-Species Ethnography of Be(com)ing Human and Be(com)ing Horse. *Social Anthropology*, 21(3), 322-335. DOI: 10.1111/1469-8676.12029
- Mullin, M. H. (1999). Mirrors and Windows: Sociocultural Studies of Human-Animal Relationships. *Annual Review of Anthropology*, 28, 201-224. DOI: 10.1146/annurev.anthro.28.1.201
- Ogden, L. A., Hall, B. ve Tanita, K. (2013). Animals, Plants, People, and Things: A Review of Multispecies Ethnography. *Environment and Society: Advances in Research*, 4, 5-24. DOI: 10.3167/ares.2013.040102

- Ryan, D. (2019). *Hayvan Kuramı: Eleştirel Bir Bakış* (A. Alkan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shir-Vertesh, D. (2012). "Flexible Personhood": Loving Animals as Family Members in Israel. *American Anthropologist*, 114(3), 420-432. DOI: 10.1111/j.1548-1433.2012.01443.x
- Siddiq, A. B. ve Habib, A. (2017). Antropoloji'de Ortaya Çıkan Çok-Disiplinli Güçlü Bir Alt Bilim: Antrozooloji. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(1), 22-35.
- Smuts, B. (2007). Embodied Communication in Non-Human Animals. A. Forgel, B.J. King ve S.G. Shanker (Eds.). *Human Development in the Twenty-First Century: Visionary Ideas From Systems Scientists* içinde (s. 136-146). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsing, A. (2012). Unruly Edges: Mushrooms as Companion Species. *Environmental Humanities*, 1, 141-151. DOI: 10.1215/22011919-3610012
- Tsing, A. (2015). *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- White, K. (2013). And Say the Cat Responded? Getting Closer to Feline Gaze. *Society and Animals*, 21(1), 93-104. DOI: 10.1163/156853062341280
- Yardımcı, S. (2020). Hepimiz likeniz! Feminist Yaşam ve Dünyayla Akrabalık. E. Erdoğan ve N. Gündoğdu (Eds.). *Türkiye'de Feminist Yöntem* içinde (s. 278-306). İstanbul: Metis Yayınları.
- Zeybek, S. O. (2020). *Türkiye'nin Yakın Tarihinde Hayvanlar: Sosyal Bilimleri İnsan Olmayanlara Açmak*. İstanbul: Notabene Yayınları.

Summary

There is an extended literature on human-animal relationships which is developed with the contributions of different disciplines. It can be seen that the characteristic of almost all of the included studies in this literature traditionally is to consider humans and animal as separated and opposite categories. It can be said that the nature-culture divide which is at the basis of modern thought systems, takes place an important role in this characteristic, in other words traditional approach. Because the nature-culture divide underlies the dichotomy between 'animal' and 'human', like most dichotomies. In this context, distinction between human and animal depends on a view of animal as a part of nature, passive, irrational and so on. In contrast, as a rational, agent being, creator and representative of culture human is the tamer and master of animal (and nature). From this point of view, discussing the relationships between human and animal means opposite categories and hierarchies based on them.

This study problematizes this traditional approach to human-animal relationships and adopts the multispecies ethnography. Multispecies ethnography offers an alternative approach and “a new genre of writing and mode of research” (Kirksey ve Helmreich, 2010, s. 545) to understand relationships between humans and animals. Actually, multispecies ethnography is not restricted with human-animal relations, it also involves “organisms whose lives and deaths are linked to human social world” (Kirksey ve Helmreich, 2010, s. 545). Plants, other organisms like viruses, microbes and animals fall under the scope of multispecies ethnography. The focus of multispecies ethnography is to understand and interpret the relationships between humans and other organisms which regard as agents. The significant theoretical framework of this new ethnographic approach comes from Haraway’s (2008) notion of “becoming with”. Following the notion of becoming with, this study focuses on human and cat relationships constituted at home as a shared space. The purpose of this study is to explore how cat and human relationships constituted at home can be interpreted from a multispecies ethnographic perspective. The analyses and interpretations in this study are based on in-depth interviews conducted in Ankara. Within this scope, twenty-six individuals living with a cat or cats were interviewed. In these interviews, the notion of “living together” is becoming prominent to describe the relationships with cats. Regarding the cats as agents, “living together” as a concept expresses a unique relationship between human and nonhuman agents. “Living together” also reveals that the dichotomies such as nature-culture, human-animal, subject-object are interwoven and can be surpassed. Examples of everyday practices and experiences about how these relations have been established display that cats and humans co-constitute relationships based on mutuality. Within the concept of mutuality, it is emphasized that living together builds especially on “compromise”.

In accordance with these two concepts, this study contains two main chapters. The first chapter is on theoretical and conceptual framework which is basis for this study. It begins with an overview of the traditional approaches to relationships between human and animal. While the emergence of multispecies ethnography is examined, the potential of multispecies ethnography that allows us to go beyond traditional approaches is also discussed. It continues with the research design and process. The second chapter of the study presents the narratives about living together which are based on the observations and the interviews conducted within the scope of this study. The interviewees were constantly emphasizing certain issues during the interviews. These issues mention the interconnected dimensions of living together. With an analytic concern these interconnected dimensions of living together are discussed separately. In connection with this concern, the second chapter covers three topics. The first of the topics is “establish a bond”. It refers to the first stage in which cats and humans begin to live together. It also reveals that humans meet cats as subjects and thus the beginning of constitute a relationship on the basis of equality rather than hierarchy. The second topic of this chapter is “character issue”. With this topic, it is explained how cats and humans are getting to know each other through “finding out” their characters and co-constitute a relationship based on mutuality. Finally, “compromise” is the third and the last topic of the chapter. Here, how the relationships between cats and humans are maintained by focusing on daily practices and experiences. Therefore, the study aims at discussing the daily, intimate and intricate relationships emerging between humans and cats through the notions of “living together” and “compromise”.